

Studiu integrat în teritoriul GAL Crișul Negru

Introducere	3
Identificarea elementelor unice cu potențial de punere în valoare a teritoriului	4
Definirea și definițiile teritoriului	4
Prezentarea teritoriului	6
Primele impresii din teren	6
Comune: denumirile oficiale actuale ale comunelor, denumirile maghiare, respectiv variantele de denumiri mai vechi, dar relevante:	6
Sate din comune	7
Istoria	30
Natura	30
Contextul socio-economic, demografie	33
Contextul cultural: multiculturalism, multietnicitate, biserici și religii	35
Infrastructura	39
Cartografierea elementelor care reprezintă comunitatea, elemente care pot fi utilizate în promovarea și marketingul microregiunii	43
Patrimoniul identificat al microregiunii	43
Patrimoniul material	43
Patrimoniul natural	69
Patrimoniul imaterial	72
Folclorul	72
Persoane resursă, specialiști	74
Gastronomie	77
Tradiții locale	79
Identitatea locală	79
Turismul rural	83
Recomandări și plan de marketing pentru teritoriu	90
Comunicare	90
Metodologii	113
Plan de marketing	118
Bibliografie	119

Introducere

Primele capitole vizează prezentarea generală a microregiunii. Se va avea în vedere și o introducere în noțiunile generale legate de definirea și definițiile unui anumit teritoriu din mai multe puncte de vedere (geografie, istorie, demografie, context socio-economic, context cultural etc.) Scopul principal al acestor capitole este identificarea elementelor unice cu potențial de punere în valoare a teritoriului vizat.

În prima parte a studiului sunt identificate elementele care pot constitui piloare principale pentru turismul local, branding microregional, definirea specificului local. Elementele identificate sunt enumerate, structurate pe comunele și satele din GAL-ul vizat, apoi sunt identificate principalele componente din istoria, contextul geografic, socio-economic, cultural și de infrastructură ale teritoriului, în vederea contextualizării situației actuale.

În a doua parte a studiului se va realiza cartografierea elementelor care reprezintă comunitatea, elemente care pot fi utilizate în promovarea și marketingul microregiunii. Și aici se va realiza o descriere teoretică a patrimoniului (ce înseamnă, ce are în componență, cum funcționează), apoi se va trece la identificarea elementelor de patrimoniu material și imaterial al zonei vizate. După această prezentare unele elemente se vor relua pentru realizarea unui "portret" al microregiunii, adică identificarea pilonilor care constituie baza identității locale.

În capitolul Turism rural se reiau aspectele identificate în capitolele anterioare și vor fi sintetizate astfel încât să prezinte o bună practică în marketingul teritoriului, printr-o abordare interdisciplinară și integrată.

În capitolul Recomandări se vor discuta principalele aspecte ale comunicării cu identificarea punctelor forte și slabe, cu propuneri practice și exemple (luate din teritoriu). Se vor introduce metodologii aplicate pentru informațiile adunate și ideile elaborate în prezentul studiu, care pornesc de la exemple practice, dar care pot duce în direcția elaborării unor procedee specifice care pot fi transpuse și utilizate și în continuare, după identificarea altor elemente definitorii ale teritoriului de către comunitatea locală, autoritățile publice, antreprenorii locali, prestatori de servicii din teritoriu.

Planul de marketing atașat la prezentul studiu, parte integrantă al acestuia, structurează informațiile importante și recomandări bazate pe experiențele cercetării. Unele elemente descrise în capitolele anterioare planului de marketing vor fi preluate în acesta și vor fi elaborate din perspectiva unui marketing eficient și complex.

Identificarea elementelor unice cu potențial de punere în valoare a teritoriului

Definirea și definițiile teritoriului

1. **Introducere** - terminologie: ce înseamnă regiunea, microregiunea, cum se delimitează, care sunt aspectele problematice? - descrierea teritoriului în general, ținând cont de aspectele problematice de delimitare și de organizare în interiorul teritoriului

Asociația Grupul de Acțiune Locală Crișul Negru este un parteneriat public-privat, alcătuit din 22 de entități din care: 5 comune (Holod, Uileacul de Beius, Ceica, Sâmbăta și Căpâlna) ca parteneri publici, 3 ONG-uri ca reprezentante ale societății civile, 4 societăți comerciale, 8 persoane fizice autorizate, 1 întreprindere familială și 1 persoană fizică ca reprezentante ale mediului privat. Asociația GAL Crisul Negru se întinde pe o suprafață de 276,56 km din care suprafața agricolă totală este de 203,0 kmp.¹

- aspecte istorice (reorganizarea teritoriului, administrația imperiului Austro-Ungar, administrație teritoriului în cadrul României, definirea comunelor, a județelor, a raioanelor),
- aspectele socio-culturale (populația teritoriului, schimbările, migrarea, componența din punct de vedere al etnicității, al religiilor, al straturilor sociale: nobili, iobagi, agricultori, meșteșugari)
- aspecte geografice (elemente de natură definitorii și de delimitare a teritoriului): râul Crișul Negru, proximitatea Băilor Felix, al Pădurii Craiului, relieful de câmpie alternând cu zone colinare

2. **Definiții oficiale** - administrarea actuală a teritoriului, puncte forte și puncte slabe, oportunități

Din punct de vedere administrativ putem să vorbim despre o zonă omogenă, toate comunele fiind din județul Bihor, cu o cultură și istorie relativ asemănătoare. Punctul vulnerabil poate fi considerat tocmai acest caracter omogen, toate obiectivele turistice și centrele culturale (orașele mari, precum Oradea) fiind în afara teritoriului GAL-ului. Însă, încadrată și valorificată în context corect și exploatată în mod creativ, această caracteristică poate constitui totodată punctul forte al microregiunii, deoarece această regiune poate fi considerată un loc de popas, de odihnă și de recreere în drum spre și dinspre aceste destinații turistice cunoscute.

3. **Definiții neoficiale:** autodefiniție, delimitări pe plan micro, comunități omogene și neomogene. Aspectele teoretice ale specificului local.

Conform dicționarului explicativ, termenul **local** poate însemna:

local, ~ă [At: CR (1829) 1121/21 / Pl: (1-5, 7-15) ~i, ~e, (6, 16-21) ~uri, (rar) ~e / E: fr local, lat localis] 1 a Caracteristic unui anumit loc (1). 2 a Care se referă la un loc (1) determinat. 3 a Dintr-o anumită zonă, regiune etc. Si: localnic. 4 a (Îs) Autorități ~e (sau, înv, ocârmuire ~ă) Autorități care exercită funcții administrative pe un teritoriu

¹ <https://galcrisulnegru.ro/despre-noi/>

restrâns, delimitat potrivit împărțirii teritoriale a statului. 5 a (Îs) Resurse ~e Resurse ale unei întreprinderi sau ale unei administrații provenind din posibilități proprii sau de pe teritoriul restrâns pe care se află. 6 smf (Rar) Localnic (1). 7 a (D. nume) Care se referă la un loc (79) Si: toponimic. 8 a (Îs) Culoare ~ă Șir de imagini, care într-o descriere, pictură, piesă de teatru etc. redau ceea ce este caracteristic pentru obiceiurile unei epoci, țări, localități. 9-10 a (Med; îoc general) (Care se referă sau) care se aplică la o anumită parte a corpului sau la un anumit organ. 11 a (Îs) Anestezie ~ă Anestezie făcută numai la partea corpului care trebuie supusă unei intervenții chirurgicale sau unui tratament medical. 12 a (Îs) Tratament ~ Tratament care se aplică direct pe locul bolnav. 13 a (Grm) Care indică locul (1) unde se petrece o acțiune. 14 a (Grm) Referitor la locul (1) unde se petrece o acțiune. 15 a (Mat) Referitor la un singur punct sau la un mic domeniu din plan sau din spațiu. 16 sn Clădire de utilitate publică, ocupată de o întreprindere, de o instituție etc. Si: (înv) localitate (9). 17 sn Sală special amenajată unde se servește publicului mâncare sau băutură Vz bar, birt, bodegă, cabaret, cafenea, restaurant. 18 sn (Îrg) Construcție. 19 sn (Îrg) Încăpere cu destinație specială. 20 sn (Îvr) Locaș1 (11). 21 sn (Înv) Suprafață de pământ.

Atunci când se dorește o definiție a specificului local, aceasta se poate lega de aproape oricare dintre semnificațiile de mai sus. Teoretic, la definirea specificului local, se caută chintesența teritoriului vizat, fie din punct de vedere geografic, demografic, sau mai degrabă cultural. Practic, elementele definitorii pentru o anumită microregiune pot fi diverse, de la un element al geografiei locale, până la un produs local sau un element cultural considerat specific local.

Vorbind despre o regiune omogenă, dar cu mai multe comune, care dețin unele particularități (obiceiuri, tradiții, elemente de infrastructură: fabrici, cale ferată, întâmplări și povestiri autentice din istoria locului), punctul de plecare în definirea specificului local nu poate fi găsirea unui singur element. Delimitările dintre comunități, valori locale trebuie făcute pe un plan micro, pentru care se recomandă ca și punct de plecare autodefinirea acestor comunități.

4. Interesele comune din teritoriu

Existența unui Grup de Acțiune Locală în acest teritoriu presupune existența unui set de interese comune. Acestea, însă, e recomandat să țină cont de trăsăturile unice, specifice, chiar dacă ele diferă de la loc la loc în interiorul GAL-ului. Interesele comune și cele locale trebuie îmbinate pentru ca împreună să ducă la împlinirea obiectivelor comune GAL (cu clauza de a regândi periodic obiectivele). Astfel se poate ajunge la nevoia de a defini un brand comun local sau un set de branduri locale. Definirea valorilor specifice locale trebuie să faciliteze îndeplinirea obiectivelor propuse la un nivel mai amplu (ex. Dacă se dorește revitalizarea patrimoniului cultural sau a turismului local, procesul poate începe cu punerea primei cărămizi, adică definirea specificului local, pe care se pot construi un set de pachete turistice complexe.)

Prezentarea teritoriului

1. Primele impresii din teren

Descrierea primelor impresii dobândite cu ocazia vizitelor de teren: discuții cu GAL, întâlniri cu comunitatea locală, impresii legate de cadrul natural, social, primul impact al teritoriului cu ocazia unei vizite

Poziționarea zonei. Chiar dacă nu deține și nu este în proximitatea imediată a unui obiectiv de interes major, microregiunea este aflată într-o zonă foarte liniștită, între 3 trei zone turistice: Băile Felix, zona Padiș, zona Roșia (cu peșterile cu cristale).

Relieful colinar, mai spectaculos decât te-ai aștepta. Deși relieful general al microregiunii este unul plat, anumite zone și sate din teritoriu se află pe coline. Priveliștea foarte largă de pe aceste coline (neexistând alte obstacole vizuale) este una cu adevărat specială. Câteva locuri din teritoriu pot fi considera puncte de belvedere (Drumul Crucii, Furău, etc.)

Poziționarea pe rute spre zone turistice cu vad bun de turiști. Oportunitatea de a crea servicii recreative sau/și turistice complementare celor din Băile Felix, Padiș sau zona Roșia.

Lipsa unor elemente clare de identitate și specific local. Lipsa de branduri sau povești locale celebre.

Istoria industrială și a ocupațiilor profesionale din zonă:

Importanța căii ferate în trecut pentru istoria și identitatea zonei.

Fabrica de in din Holod.

În anul 1980, printr-un decret prezidențial, a fost înființată *Întreprinderea de In și Căneapă*, cu sediul în comuna Sîntandrei nr. 180, care avea două secții de producție: *secția Palota*, pentru prelucrarea cănepii, cu o capacitate de producție de 3600 tone fibră pe an și *secția Holod*, pentru prelucrarea inului, cu o capacitate de producție de 2200 tone fibră de in pe an. Secția Holod a fost în construcție din trimestrul al IV-lea al anului 1978 până în trimestrul I al anului 1984 și a intrat în funcțiune cu data de 1 aprilie 1984.

2. Comune: denumirile oficiale actuale ale comunelor, denumirile maghiare, respectiv variantele de denumiri mai vechi, dar relevante:

- a. Ceica / Magyarcséke
- b. Holod / Pusztahollód
- c. Sâmbăta / Szombatság

- d. Căpâlna / Feketekápolna
- e. Uileacu de Beiuș / Belényesújlak

3. Sate din comune

Prezentarea separată a satelor din componența comunelor este foarte importantă, deoarece comunele reprezintă unități administrative teritoriale și nu au fost formate pe criterii de valori locale comune (De exemplu în satele prin care sau în apropierea cărora curge râul Crișul Negru, satele care sunt plasate pe calea ferată, satele mai retrase sau cele mai industrializate pot avea unele particularități care merită să fie luate în considerare separat).

La identificarea valorilor locale și la o inventariere ale acestora este extrem de importantă păstrarea identității locale pe scară mică: fiecare sat să fie cercetat ca și identitate separată, ținând cont de încadrarea comunală ca și context.

În acest capitol enumerăm toate localitățile din teritoriu, în ordine alfabetică, cu denumirile în limba oficială și maghiară, cu variantele anterioare de denumire, înșirând la fiecare sat elementele identificate în pasul 1. de cercetare (consultare pagini web, bibliografie, arhive, primele impresii din teren, vizite în teren, consultarea documentelor constitutive ale GAL-ului, respectiv monitorizarea pe o perioadă de aprox 3 luni a conținuturilor relevante din social media: pagini și grupuri Facebook și Instagram, presa locală). Astfel, inventarul prezentat mai jos reprezintă rezultatul căutărilor în mediul online și cercetare pe teren, și însumează toate informațiile pe care o persoană interesată de această microregiune (potențialul vizitator) le poate avea cu un efort minim.

a. Ceica / Magyarcséke

- i. Ceica / Magyarcséke,

2

- proximitatea Pădurii Craiului
- proximitate Băile Felix
- are o arteziană în mijlocul localității pe care o folosesc atât cei 4200 de locuitori ai comunei, cât și oamenii care trec pe acolo

<https://www.ebihoreanul.ro/stiri/in-ceica-fantana-arteziana-are-apa-radioactiva-iar-in-diosig-apa-de-la-robinet-contine-arsen-89844.html>

<https://www.digi24.ro/regional/digi24-oradea/apa-nepotabila-bauta-de-sute-de-oameni-in-comuna-ceica-din-bihor-242782>

- Sculptorul Radu Lazăr, de renume național

² Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf Györffy István,
<https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94770&kv=852699>
<https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94771&kv=852699>

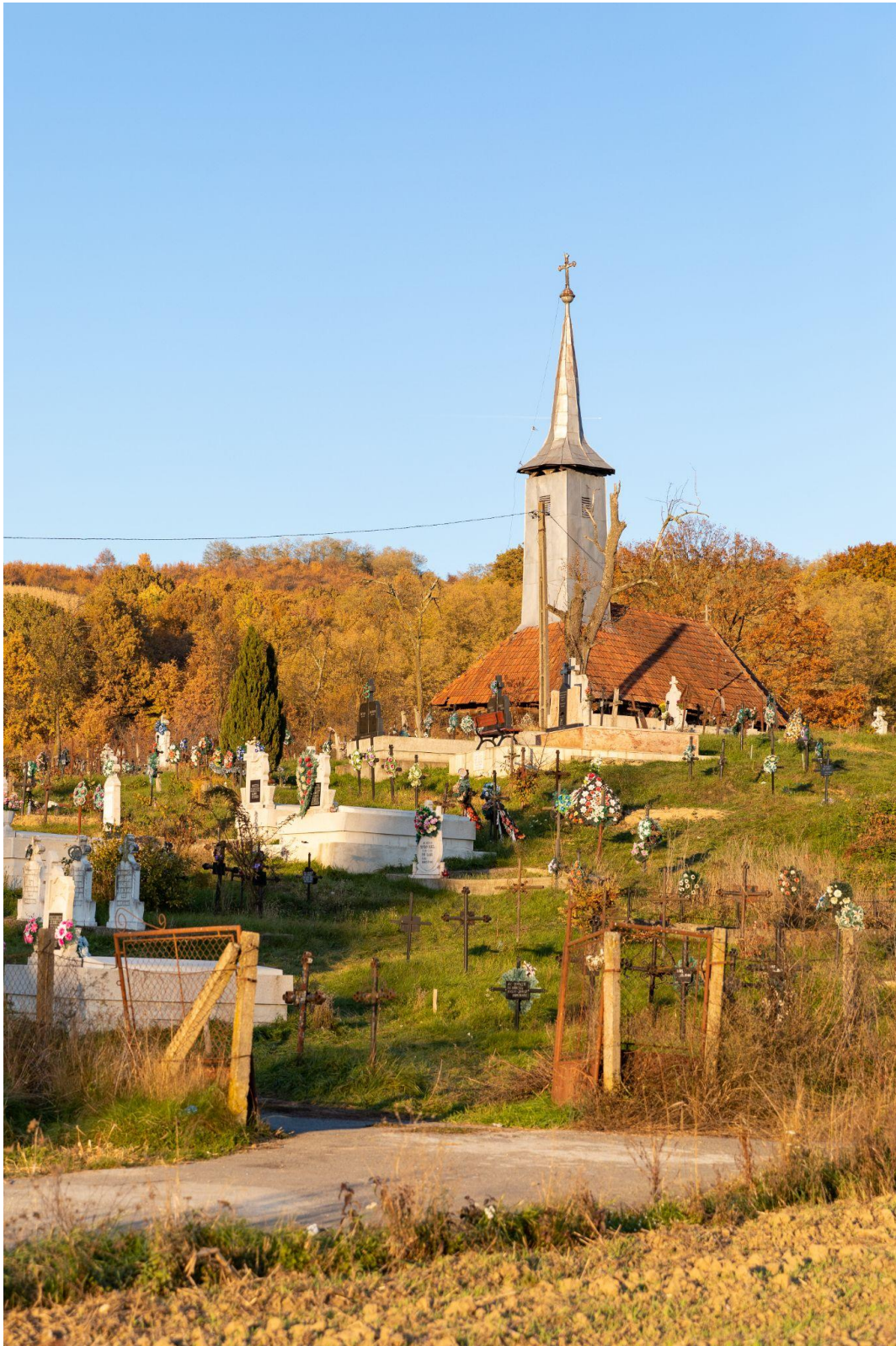

3

ii. Bucium / Tőkefalva,

³ Foto: Andreea Ligia Bologa

- biserica ortodoxă din 1810
 - iii. Ceișoara / Cseszvára,
- biserica de lemn

iv. Corbești / Hollószeg,

⁴ Foto: Andreea Ligia Bologa

- biserica de lemn
- pâraul Topa
 - v. Cotiglet / Kótliget,
- biserica de lemn
 - vi. Dușești / Dusafalva,
- biserica de lemn
 - vii. Incești / Jancsófalva
- biserica ortodoxă

b. Holod / Pusztahollód

- i. Holod / Pusztahollód,
 - casa memorială Iosif Vulcan – actuala casă Parohială din Holod
 - parohia greco-catolică, care oferă cazare
 - zilele Holodului se desfășoară anual în penultima duminică a lunii august
 - Vechea cale ferată, nepracticabilă momentan, dar importantă pentru localnici

5

- ii. Dumbrava / Tenkemocsár, denumirea veche: Mociar
(însemnând mlaștină, asemenea denumirii în limba maghiară)
 - se află în apropierea malului Crișului Negru
 - biserica greco-catolică din 1860
- iii. Dumbrăvița / Kisdombró,
 - biserica greco catolică din 1700
 - proximitatea Pădurii Craiului

⁵ Foto: Andreea Ligia Bologa

- iv. Forosig / Forrószeg,
 - biserica ortodoxă din 1781
- v. Hodiș / Káptalanhodos, Oláhhódos, Kishódos,
 - biserica ortodoxă din 1700
 - tezaurul de la Hodiș, obiecte din aur, bijuterii descoperite în 1970 din cultura Igrîța

6

- vi. Lupoia / Farkaspatak, Farkaspataka, Farkasmező,
 - biserica greco catolică din 1700
- vii. Valea Mare de Codru / Alsópatak, Nagypatak,
 - mormântul logodnicei Contelui Stuart (fiica preotului din Valea Mare de Codru) aflat în curtea bisericii din Valea Mare de Codru: <http://arhiva.formula-as.ro/2011/967/asul-de-inima-45/mandra-lumii-din-valea-codrului-13687>
- viii. Vintere / Venter, Magyarventer, Oláhventer, Pusztaventer, Kápolnásventer
 - biserica greco catolică

⁶ <https://appeableyou.wordpress.com/2016/09/03/holod-vintere/>

7

- Memorial Iuliu Hirțea / Iuliu Hirțea - episcopul clandestin

8

⁷ Foto: Andreea Ligia Bologa

⁸ Foto: Andreea Ligia Bologa

- Calea crucii din Vintere

9

- Monumentul Eroilor

⁹ Foto: Andreea Ligia Bologna

10

c. Sâmbăta / Szombatság

i. Sâmbăta / Szombatság,

- biserica greco catolică din 1777
- Conacul Vertán (Acest imobil a aparținut familiei Vertán Zoltán și a fost construit în anul 1901, în stil eclectic. Această clădire are doar parter, fiind în forma literei „U”. Fațada frontală a axei principale, are la intrare coloane din lemn, care sunt decorate și un portic deschis, care duce la scările de la intrare. Terasa intrării, este acoperită cu un fronton triunghiular, având sculptat blazonul familiei în forma unor lei. Sculptura în lemn a literelor „VZ” (Vertán Zoltán) și anul 1901 pot fi observate și azi. Fațada principală are ferestre încadrate cu închideri drepte. În acest imobil azi funcționează o clinică medicală.¹¹⁾

¹⁰ Foto: Andreea Ligia Bologa

¹¹ <https://provinciacrisana.wordpress.com/page/66/>

- ii. Copăceni / Kapocsány,
- biserică ortodoxă din lemn, monument istoric

12

- iii. Ogești / Csékehodos, Oláhhodos, Oláhhódos, Hógyis,
 - biserica ortodoxă din 1826
- iv. Rogoz / Venterrogoz,
 - biserica ortodoxă din 1866
- v. Rotărești / Kerekesfalva,
 - biserica de lemn „Sfântul Nicolae”

¹² Foto: Andreea Ligia Bologa

13

vi. Zăvoi / Törpefalva, Kiskerpesd

¹³ Foto: Andreea Ligia Bologa

d. Căpâlna / Feketekápona, Kápolna

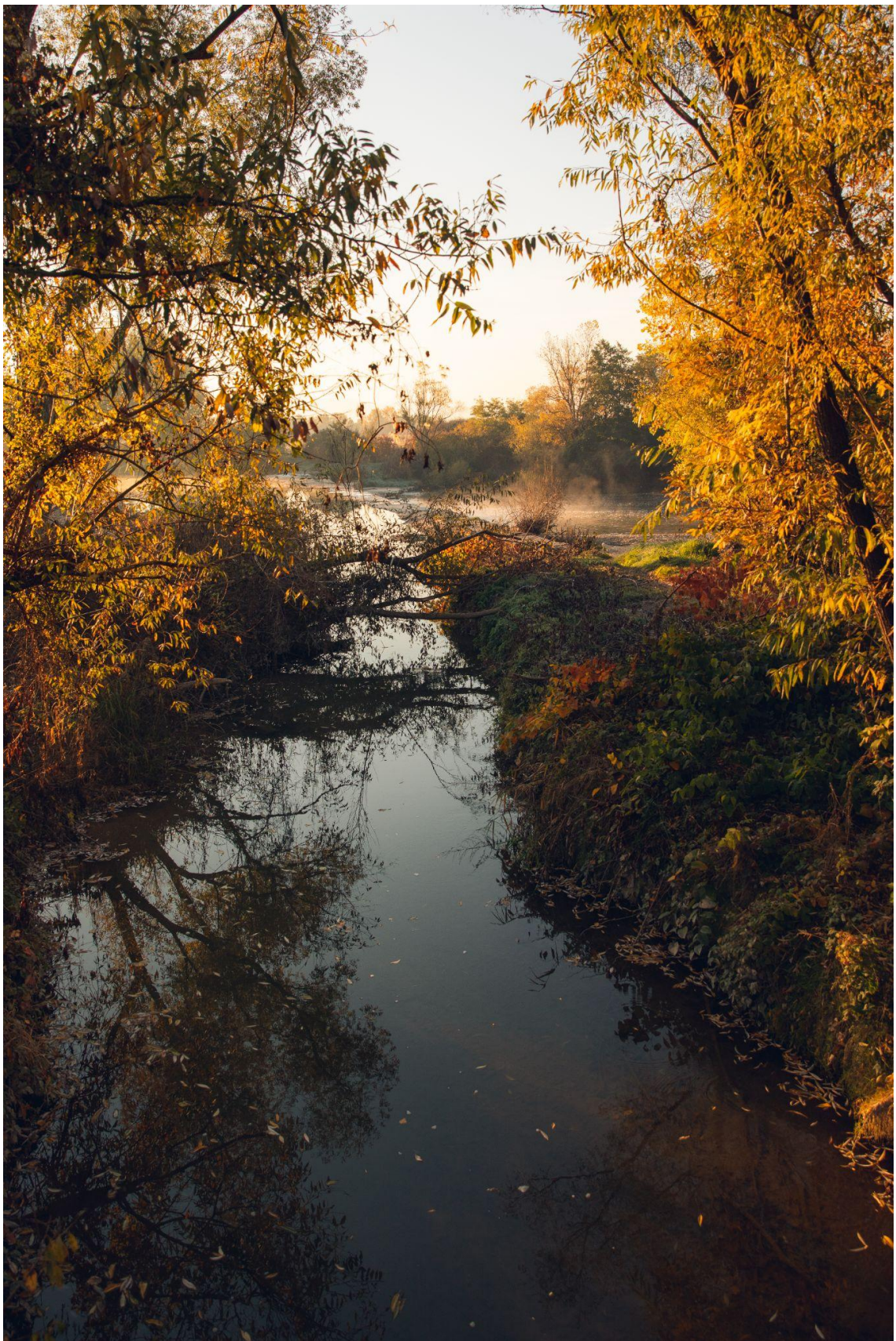
- i. Căpâlna / Feketekápona, Kápolna,
- biserica din lemn
- ii. Ginta / Gyanta, Magyar Gyanta, Oláhgyanta,

14

- Barajul peste Crișul Negru ca loc de pescuit și de agrement

¹⁴ Stradă, din Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf: Györfy István, <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94534&kv=852699>

15

- biserica reformată

¹⁵ Foto: Andreea Ligia Bologa

16

- biserica din lemn
- memorialul celor 45 de reformati uciși în septembrie 1944
- situl protejat Natura 2000: dig artificial pentru alimentarea morii pe apa, care formează o cascadă în funcție de debitul apei pe Crișul Negru
- cojocar tradițional:

¹⁶ Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf: Györffy István,
<https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94533&kv=852699>

17

- Moara veche

¹⁷ <http://www.kjnt.ro/fotoarchivum/talalatok.php>

18

- iii. Rohani / Rohány,
- iv. Săldăbagiu Mic / Körösszáldobágy, Szelistyeszáldobágy,
- biserica din lemn
- v. Suplacu de Tinca / Tenkeszéplak, Széplak

e. Uileacu de Beiuș / Belényesújlak

- i. Uileacu de Beiuș / Belényesújlak,
- biserica greco catolică
- biserica reformată

¹⁸ <https://appeableyou.wordpress.com/2016/09/03/holod-vintere/>

19

- apa din izvorul pârauului Zimand folosită pentru bolile de ochi.

¹⁹ Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf Györfy István,
<https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94411&kv=852699>
<https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94405&kv=852699>

20

- defileul Crișului Negru

²⁰ Podul peste Valea Morii din anul 1911, fotografiat de Györffy Gábor, din Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94404&kv=852699>

21

- ii. Forău / Belényesforró, Dzsoszáforró,
- iii. Prisaca / Gyepűpataka,
- biserica greco catolică
- iv. Vălanii de Beiuș / Belényesvalány
- biserica greco-catolică cu hramul "Buna Vestire", construită în 1854

Lista nu este completă, o cercetare mai îndelungată și mai minuțioasă ar putea aduce la suprafață mult mai multe valori locale, respectiv cu siguranță s-ar găsi elemente memorabile și în cazul satelor la care în lista de mai sus nu figurează niciun element. Lista incompletă în acest stadiu de cercetare este însă o probă foarte importantă: ne demonstrează inegalitățile în reprezentarea teritoriului.

²¹ Foto: Andreea Ligia Bologa

Istoria

Istoria zonei văii râului Crișul Negru este documentată destul de disproporționat. Avem la dispoziție un set de lucrări și documente legate de istoria regiunii Crișana, din care se pot desprinde informații relevante despre comunele vizate din acest proiect. Alte documente se referă la istoria Țării Beiușului și a altor zone istorice, etnografice din vecinătatea acestor comune. Informații relevante se pot extrage cu ușurință din aceste lucrări, respectiv datele istorice generale legate de teritoriile mai mari sau cele vecine se pot lua în considerare în mod implicit și pentru aceste comune.

Există totodată câteva lucrări tip monografie a unui sat sau a unei comune, ca de exemplu "Monografia comunei Holod", editată de Doru Marta, Guia Fazecaș, Gheorghe Dărăban, Gabriel Moisa de Editura ARCA, Oradea, 2012. Această monografie discută istoria acestei regiuni având ca punct de plecare comuna Holod, însă informațiile sunt relevante și pentru localitățile învecinate.

Deoarece obiectivul principal al acestui studiu nu este prezentarea detaliată a istoriei acestor comune, respectiv cercetarea se referă în primul rând la situația prezentă din această microregiune, subliniem doar importanța unor abordări în ceea ce privește istoria, mai precis percepția istoriei locale. Pentru o bună înțelegere a stadiului actual din această microregiune, istoria ei trebuie văzută prin prisma persoanelor care au trăit și au participat la acea istorie. Dacă punctul de plecare este prezentul, informațiile din trecut capătă sens ca și context, respectiv ca mărturie din care rezultă stadiul actual al comunității, al administrației, al demografiei etc.

Din acest punct de vedere este important:

- Identificarea perioadelor importante din istoria regiunii, punând accentul pe prezentarea acestor perioade (materiale arheologice, obiecte și arhive, arhitectura prin care se poate prezenta istoria, respectiv metoda oral history pentru descifrarea perioadelor mai apropiate). De exemplu amprenta Imperiului Austro-Ungar, respectiv efectele reformei agrare de la începutul secolului 20 se simt și astăzi în aceste comune.
- Identificarea evenimentelor importante din istoria regiunii și memoria (actuală) a acestor evenimente

Prin această abordare se recomandă elaborarea unei "povești" istorice despre microregiune pe o platformă optimă (website microregional, ghid turistic, paginile oficiale ale primăriilor sau ale altor entități): o poveste perceptibilă, scurtă, cu evidențierea elementelor definitorii pentru această microregiune.

Natura

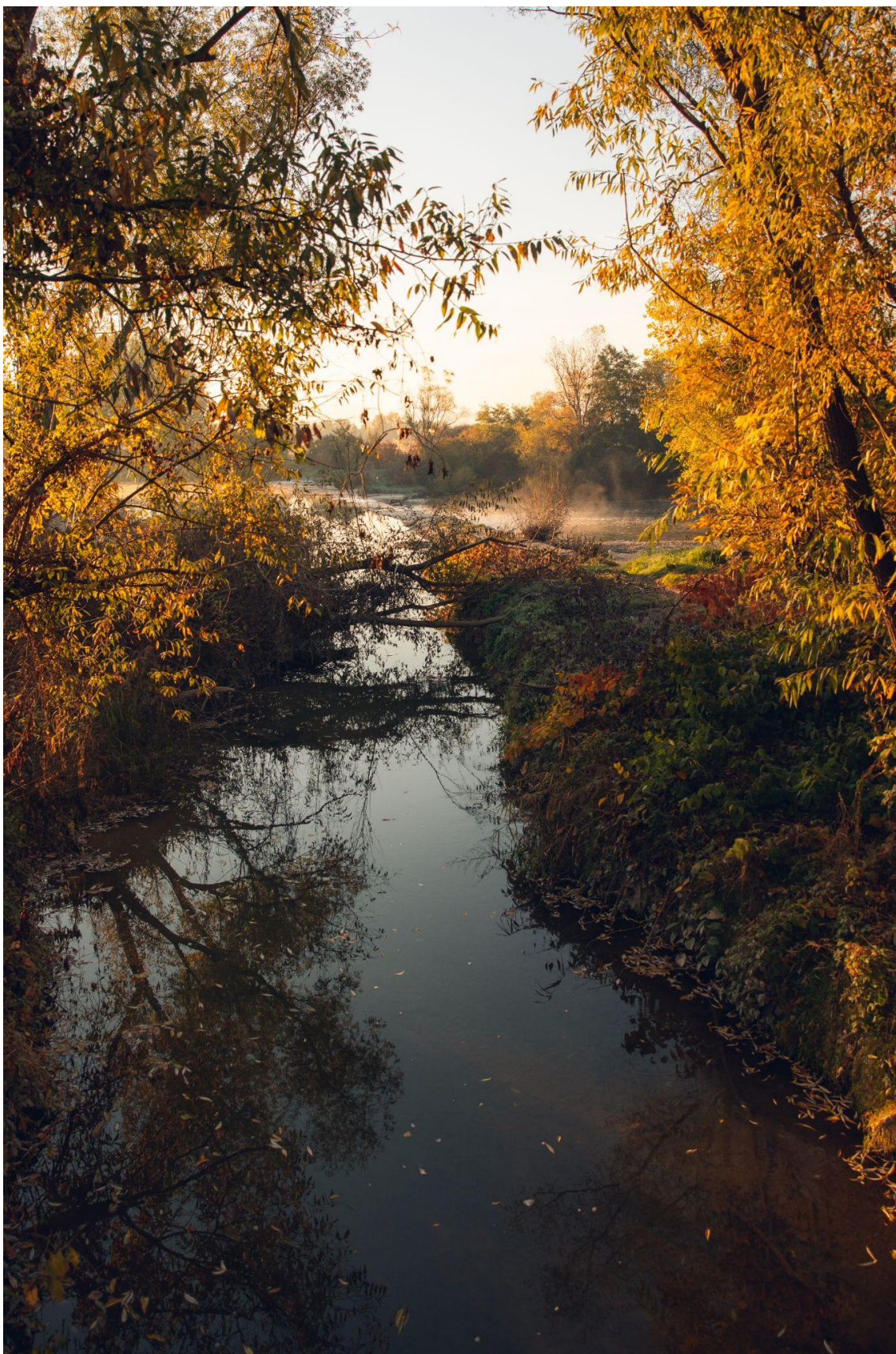
Așezarea: amplasată în mare parte în depresiunea Crișul Negru și în zona Câmpiei Crișurilor, alternând cu zonă colinară, amplasată la poala munților din județul Bihor. Biodiversitatea microregiunii este determinată de terenuri caracterizate de prezența vegetației naturale și semi-naturale (pășuni), bogate în specii de plante.

22

Clima este continental-moderată. Rețeaua hidrografică este formată din Crișul Negru și afluenții săi (prezintă mari variații de nivel, fapt ce a impus regularizarea cursurilor).

²² Plai specific cu vegetație naturală și amprente omului asupra naturii, foto: Andreea Ligia Bologa

23

Cu toate că teritoriul GAL este amplasat în vecinătatea Parcului Național al Munților

²³ Crișul Negru la satul Ginta, foro: Andreea Ligia Bologa

Apuseni și beneficiază de prezența unor atracții turistice unice cum ar fi Valea Ormanului, Barajul peste Crișul Negru de la Uileacul de Beiuș și Piatra Pietranilor și a unui peisaj natural deosebit, turismul în zonă este insuficient dezvoltat.

Cele mai vechi trasee turistice din zonă, datând de prin anii 1900, au fost descrise și marcate de către Czárán Gyula, un neobosit călător pe meleagurile Apusenilor. Primul act normativ prin care a fost declarat parcul, denumit inițial ca și “Parcul Național Apuseni” a fost Ordinul de Ministru 7/1990, urmat, după zece ani, de Legea 5/2000 privind amenajarea teritoriului, Secțiunea a III-a, arii protejate, unde este menționat ca „Parcul Natural Munții Apuseni”. În 1992 s-a realizat de către Institutul de Cercetări Biologice din Cluj-Napoca “Studiul de fundamentare privind organizarea rețelei de arii protejate pe teritoriul țării”, care a stat la baza deciziei finale de instituire a parcului. Prin Hotărârea de Guvern 230/2003 s-au stabilit limitele “Parcului Natural Apuseni” care au dat și suprafața totală de 75.784 ha. Începând cu anul 2004, s-a înființat Administrația Parcului Natural Apuseni ca subunitate a Regiei Naționale a Pădurilor – Romsilva – Direcția Silvică Oradea în urma semnării contractului de administrare a Parcului între Regia Națională a Pădurilor – Romsilva și Ministerul Mediului și Gospodăririi Apelor. Limitele PNAp au fost stabilite prin HG 230 publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 190 din 26.03.2003, privind delimitarea rezervațiilor biosferei, parcurilor naționale și parcurilor naturale și constituirea administrațiilor acestora, fiind reproduse mai jos (corecturi de toponimie au fost făcute unde a fost cazul): Suprafața PNA determinată analitic în GIS este de 76 064 ha, din care 24 280 ha se află pe teritoriul județului Bihor, 30 545 ha se află pe teritoriul județului Cluj și 21 239 ha se află pe teritoriul județului Alba.²⁴

Pentru animarea activităților turistice legate de valorile naturale din această zonă Asociația GAL Crișul Negru ar putea iniția demersuri în vederea prezentării valorilor naturale precum inventarierea, comunicarea, documentarea, marcarea traseelor, ture cu bicicleta, formarea unor ghizi locali. Deși microregiunea are mai puține obiective naturale spectaculoase în teritoriu (barajul peste Crișul Negru la Ginta și la Uileacu de Beiuș, platoul deasupra satului Vintere), activitățile enumerate mai sus pot fi oportune într-un context mai larg: microregiunea fiind o zonă de popas sau trecere spre / dinspre aceste obiective turistice mari.

Contextul socio-economic, demografie

Prezentul studiu nu are ca scop realizarea unei analize profunde ale aspectelor socio-economice și demografice din acest teritoriu, astfel că ne îndreptăm lupa asupra unor aspecte relevante din punctul nostru de vedere, cu evidențierea punctelor slabe, recomandări, dar mai ales sublinierea oportunităților care pot fi identificate în realitatea socio-economică a zonei.

Aspecte identificate, completate cu câteva considerente legate de oportunitățile aferente, respectiv aspecte de luat în considerare la elaborarea unor proiecte de colaborare sau noi strategii de dezvoltare microregională:

²⁴ <https://appeableyou.wordpress.com/2016/09/03/holod-vintere/>

- **Proces de îmbătrânire, spor natural negativ.** Îmbătrânirea populației și scăderea numărului persoanelor active în teritoriu (în special în localitățile Ceica și Uileacul de Beius) pot fi aspecte care îngreunează implementarea unor măsuri de animare a teritoriului. Sporul natural negativ este un fenomen extrem de complex și greu de inversat, însă unele inițiative pot ajuta la redefinirea acestei microregiuni din acest punct de vedere: facilitarea instalării tinerilor întreprinzători (de ex. procese simplificate de înființare firmă sau orice altă formă legală de activitate economică, încurajarea prestatorilor de servicii și a producătorilor locali să se autorizeze și să-și diversifice activitatea), învigorarea turismului local, prin care acest teritoriu poate fi văzut de vizitatori ca și o regiune atractivă. Procesul de îmbătrânire implică totodată existența mai multor persoane în vârstă, care au dobândit pe parcursul vieții experiențe și vaste cunoștințe legate de microregiune. Aceste cunoștințe pot sta la baza multor inițiative care merită să fie exploatate (memoria bătrânilor, cunoștințele despre trecutul localităților și despre comunitate, identificarea elementelor tradiționale care pot fi reinstalate ca inițiative autohtone etc.).
- **Agricultura este definitorie:** suprafața agricolă totală (incluzând toate categoriile de folosință ale terenului) este aproximativ 73% din suprafața totală, agricultura fiind reprezentată atât de sectorul vegetal cât și de sectorul zootehnic. Asigurarea unui trai decent din activități agricole, mai ales prin cultivarea și vânzarea de legume și fructe are o mare tradiție și o lungă istorie în acest teritoriu. Mai există un strat al societății locale care are cunoștințe importante legate de soiurile autohtone și tehnicile tradiționale din această zonă. Pornind de la documentele consultate și experiențele din teren putem afirma cu siguranță că cel mai important pilon pe care se poate sprijini un brand local sau un turism sustenabil, inițiative care să atragă turiști și să crească stima de sine a comunității locale este agricultura tradițională din această zonă (evident facilitată de tehnologie modernă).
- **Valoarea indicelui de dezvoltare umană** locală (IDUL) este mai mică de 55, reprezintă o zonă săracă, populația este ocupată într-un procent mai mic de jumătate din totalul populației zonei. Este foarte important deci ca Asociația GAL Crișul Negru să includă în strategiile de dezvoltare următoarele măsuri care vizează formarea profesională a comunității locale. Este important ca tematica și direcția acestor formări să fie în concordanță cu elemente specifice local.

Potențialul regiunii din punct de vedere social și economic constă deci într-o comunitate funcțională, o comunitate a care are o tradiție îndelungată în activități economice într-un mod autosustenabil, care la rândul ei poate fi atractivă și celor care văd această microregiune din exterior.

Contextul cultural: multiculturalism, multietnicitate, biserici și religii

Din punct de vedere al etnicității din aceste comune putem vorbi despre o populație destul de omogenă fiind în majoritate români. Deși în unele locuri prezența comunității maghiare este importantă (Ginta) ei constituie o minoritate. Administrația de odinioară în cadrul Austro-Ungariei păstrează amprenta asupra teritoriului, elemente istorice pot fi exploatate și puse în evidență.

Comunitatea romă este existentă, fiind nevoie de o abordare nouă pentru integrarea acestora. Integrarea lor pe plan socio-cultural ar trebui să se bazeze pe cunoașterea elementelor specifice, înțelegerea lor și abordarea nevoilor speciale. Persoanele de etnie romă sunt cele mai expuse riscului de sărăcie și excluziune socială datorită nivelului redus de educație. Acest aspect se reflectă în numeroasele cazuri de absenteism și abandon școlar, generând dificultăți în procesul de integrare ulterioară a acestor persoane pe piața muncii. O societate prosperă, funcțională presupune (re)cunoașterea și sprijinul grupurilor vulnerabile.

Conform unor surse etnografice din secolul 20 în această regiune (în Ceica) a trăit o minoritate de ruteni. Rutenii sau rusinii sunt locuitorii unei zone din inima Europei Central Răsăritene, la nord și la sud de Munții Carpați. Teritoriul de baștină, cunoscut și sub denumirea de Rusia Subcarpatică, se întinde în zonele limitrofe ale Ucrainei, Slovaciei și Poloniei. Denumirile sub care mai sunt cunoscuți sunt multiple: ruși carpatini, rusini, rusini carpatini, rusini ucraineni, ruteni, ruteni transcarpatini. Originea rutenilor este și astăzi neelucidată. Este evident că rutenii fac parte din ramura slavilor, desprinsă din marele trunchi indo-european. Există o teorie care susține că rutenii sunt urmași ai unor populații celtice slavizate. Astfel în Evul Mediu, ei ar fi fost slavizați păstrându-și denumirea etnică de ruteni, la care se adaugă și cea de rusini. Explicația este prezentată de Paul Robert Magocsi în *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*, care arată că primul termen, rutean, este folosit de popoarele neslave, iar cel de rusin este folosit de slavi, definind o populație distinctă slavă locuind în Regiunea transcarpatică. Recensământul populației din anul 2002 a relevat că în România trăiesc 61.353 de ucrainieni (o parte din aceștia considerându-se ruteni), reprezentând 0,3% din populația țării.²⁵⁾

Avem fotografii din anul 1911 despre o casă de locuit, interiorul unei case de locuit, respectiv grup de oameni ruteni din Ceica:

²⁵ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Ruteni>

26

Din punct de vedere al religiilor existente din teritoriu putem afirma că, în afara minorităților religioase, cum este comunitatea maghiară de religie preponderent reformată, comunitatea locală este împărțită în două religii: greco-catolici și ortodocși. Există sate cu o majoritate absolută a greco-catolicilor precum Holod, Dumbrava, Dumbrăvița sau Vintere. Acest fapt se oglindește și în cultura materială a acestor sate, precum bisericile sau existența unor obiective specifice doar catolicilor, precum "Calea Crucii" din Vintere:

²⁶ Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf: Györffy István, <https://gyujtemeny.neprajz.hu>

27

În general e de subliniat faptul că discursurile despre istorie, istoria trăită de diferitele comunități locale diferă de la un loc la altul. Cercetarea acestor discursuri, în primul rând prin metode care se concentrează asupra omului care a trăit istoria (oral history) este extrem de importantă, deoarece aceste discursuri completează paleta cunoștințelor despre istoria locală, respectiv aduc la suprafață extrem de multe detalii valoroase legate de această microregiune.

Infrastructura

Din documentele consultate reiese că în această microregiune autoritățile locale sunt preocupate de ridicarea nivelului infrastructural al comunelor. Conform Strategiei GAL Crișul Negru, la nivelul comunelor din teritoriul GAL au fost inițiate și realizate parțial lucrări de infrastructură locală la scară mică, prin care s-au asfaltat drumuri, s-a realizat parțial alimentarea cu apă a localităților și rețeaua de canalizare, s-au făcut reparații la obiective locale de interes public (cămin cultural, primărie). De asemenea sunt asigurate servicii de asistență medicală (medicina de familie) și educaționale prin grădinițe și școli pentru ciclul primar și gimnazial. Nevoile și lipsurile identificate sunt unele "clasice", răspunsul autorităților fiind de asemenea în conformitate cu aceste nevoi: rezolvarea problemelor rețelelor de drumuri, apa potabilă, utilități, asistență medicală și socială.

²⁷ Drumul crucii este un obicei practicat și un obiectiv permanent prezent în bisericile romano-catolice din lumea întreagă.

Foto: Andreea Ligai Bologa

Prin prezenta cercetare ne vom axa asupra unor elemente care pot fi considerate oportune pentru dezvoltarea microregiunii din punctul de vedere al animării activităților culturale și al turismului local.

1. Orașe în proximitate: Oradea, Salonta, Beiuș

Oradea, municipiul reședință de județ al Bihorului, este unul dintre importantele centre economice, sociale și culturale din NV României, păstrându-și aceste caracteristici de-a lungul istoriei. Oradea a fost dintotdeauna una din cele mai prospere orașe ale României și unul dintre cele mai semnificative centre economice, în mare parte datorită proximității față de frontiera cu Ungaria, devenind astfel o poartă înspre Occident. Alături de clădirile reprezentative în stil baroc, clasic, secesion sau eclectic, orașul trăiește și prin evenimentele de cultură și de divertisment precum „Festum Varadinum”, Târgul Meșterilor Populari, Serbările Cetății, „Festivalul Toamna Orădeană” și „Săptămâna Teatrului Scurt”.²⁸

Municipiul **Salonta** este situat în partea de vest a României, în sud-vestul județului Bihor, la 39 km de Municipiul Oradea (reședința de județ) și la 14 km de punctul de trecere a frontierei spre Ungaria "Salonta - Méhkerék". Este străbătut de canalul Culișer. „Turnul Ciunt” este simbolul orașului și este cea mai veche clădire a orașului, o construcție medievală declarată monument istoric, vizitată de peste 10.000 de turiști anual. În interiorul acesteia este amenajat „Muzeul Memorial Arany Janos”.

Orașul **Beiuș** este unul din cele mai vechi orașe ale județului Bihor, situat în depresiunea Crișului Negru. Beiușul și-a păstrat și în zilele noastre caracterul de centru cultural, industrial și comercial al zonei. În anul 2002 a fost lansat proiectul "Beiuș - Oraș Geotermal". Este principalul punct de plecare dinspre vest pentru zonele turistice ale Munților Apuseni (Platoul Carstic Padis, Peștera Urșilor - Chiscău, Stâna de Vale, Vârtop - Arieșeni). Ziua municipiului este sărbătorită pe data de 19 aprilie, Ziua eliberării orașului de către trupele Armatei Române în 1919.

Am enumerat aici doar 3 dintre orașele mai mari din zonă, dar pot fi adăugate acestor orașe și celelalte orașe importante de pe rutele principale Cluj-Napoca - Oradea, respectiv spre Arad, Timișoara și Maramureș. Ar fi un obiectiv important cercetarea importanței și specificului acestor orașe (cine și din ce motiv vizitează aceste orașe), pentru a putea identifica oportunități pentru comunele din GAL Crișul Negru. Satele retrase din această zonă pot completa sau echilibra fluxul turistic ale acestor centre importante. De asemenea, e de cercetat dacă aceste centre reprezintă un public potențial pentru turismul local din această regiune.

2. Căi de acces, drumuri, transport (public), căi ferate

Teritoriul vizat în prezenta cercetare se află pe artera Drumului European E79 / Drumului Național 76, toate satele putând fi accesate din direcția acestui drum. Din acest punct de vedere putem spune că este o zonă mai greu accesibilă, și nu se poate baza pe un flux al turiștilor sau a persoanelor aflate în tranzit prin acest teritoriu. Este extrem de important deci ca valorile locale identificate să fie promovate

²⁸ <https://xn--urlaub-in-rumnien-2qb.de/ro/uir/de-vizitat-orase-oradea/>

și făcute cunoscute în așa fel încât potențialii vizitatori să descopere aceste localități, să fie considerate destinații de drumeție, vizite, sau de popas (în pachete turistice construite pe obiectivele turistice din apropiere).

Calea ferată care trece prin această microregiune nu mai este funcțională, deși reprezintă un punct central al identității zonei. Această arteră necesită un plan de reutilizare, chiar dacă și în cazul în care, din cauza unor imposibilități tehnice nu se poate reface în totalitate infrastructura sau readuce în forma inițială a căii ferate (se poate transforma de exemplu în pistă de biciclete). Calea ferată poate fi considerată o oportunitate de neratat pentru această zonă, implicând și un întreg segment cultural aparte: povești, cultura căii ferate, tradiții legate de acest obiectiv.

29

3. Instituții publice, de cult și de cultură

În acest capitol vom enumera instituțiile publice din teritoriu (cele identificate prin această cercetare, cu trimitere la site-ul lor și câteva remarci legate de site-uri, unele informații fiind reluate și elaborate mai detaliat în capitolul Comunicare).

Primăria comunei Uileacu de Beius, sediul: sat Uileacu de Beius nr. 73; <https://www.uileacudebeius.ro/> (site util, puțin supraîncărcat pe partea de meniuri, se adresează în primul rând localnicilor)

Primăria comunei Holod, sediul: sat Holod nr. 228; <https://holod.ro/> (site util, transparent, se adresează exclusiv comunității locale). Primăria menține și o pagină de Facebook, care la rândul ei se adresează tot comunității locale, cu informații de interes public, adrese, posibilități de angajare, apeluri etc.

<https://www.facebook.com/Prim%C4%83ria-Holod-101195948472073>

²⁹ Clădirea gării din Holod, foto: Andreea Ligia Bologa

Primăria comunei Căpâlna, sediul: sat Căpâlna nr.115; <https://primaria-capilnabh.ro/> (site util, transparent, se adresează exclusiv comunității locale)

Primăria comunei Ceica, sediul: sat Ceica nr. 57; <https://www.ceica.ro/> (site util, puțin supraîncărcat pe partea de meniuri, se adresează exclusiv comunității locale)

Primăria comunei Sâmbăta, sediul: sat Sâmbăta nr. 5; <https://primaria-sambata.ro/> (site util, transparent, se adresează atât comunității locale, cât și potențialilor vizitatori: are descriere despre așezarea, istoria comunei - meniu separat, dar necompletat, înșiră câteva obiective turistice din zonă, respectiv are galerie foto, însă fără să precizeze sursa sau conținutul exact al fotografiilor)

Instituțiile de cult și cultură sunt mai greu de găsit în mediul online, astfel e mai greu de realizat o bază de date cu aceste instituții. Informațiile sunt fie sporadice, fie greu de găsit pentru un public mai larg, fie se adresează unui public țintă foarte restrâns. Bisericele - deseori monumente istorice, dar întotdeauna elemente centrale ale localităților - sunt identificate în primul rând ca și obiective materiale, clădiri, și entitatea din spatele clădirilor este mai puțin vizibil, deși în cele mai multe cazuri bisericile desfășoară activități culturale, sociale, educaționale extrem de importante atât pentru comunitate, cât și pentru potențialilor vizitatori.

Recomandarea noastră e elaborarea unor strategii de comunicare care facilitează realizarea contactului între aceste instituții și publicul țintă.

4. Centre de Informare Turistică

Faptul că pe teritoriul GAL Crișul Negru nu avem un obiectiv turistic de interes național sau internațional, se oglindește și în faptul că nu există centre de informare turistică în comunele din componența GAL-ului. Totodată ar fi indicată înființarea a cel puțin unui astfel de centru, ținând cont de numărul mare de obiective din proximitate, demne de atenția turiștilor din țară și din străinătate. Sunt destul de puține puncte de informare care pot constitui un punct de plecare pentru vizitatori, dar și un punct de colectare a informațiilor relevante pentru cei interesați.

Lista centrelor de informare turistică din zonă:

Centrul Național de Informare și Promovare Turistică Bihor (conform site <http://travelbihor.ro/informatii-utile/centre-de-informare-turistica/> se adresează turiștilor români și străini, cu precădere vizitatori ai municipiului Oradea și ai județului, dar și rezidenților străini de pe teritoriul României, în vederea valorificării patrimoniului natural, istoric și cultural al județului Bihor în particular și al României): <https://www.facebook.com/CNIPTBihor/>
www.travelbihor.ro

Centrul de Informare Turistică – Cetatea Oradea: Centrul de Informare Turistică promovează Cetatea Oradea ca valoare istorică, arhitectonică și culturală multiseculară în context european. Organizarea vizitării Cetății Oradea (servicii de ghid în limba română, maghiară și engleză, distribuie materiale informative și de promovare, suveniruri), oferirea de informații referitoare la posibilități de cazare, masă, servicii și programe turistice în Oradea și zona Munților Apuseni.

Centrul de Informare Turistică din turnul Primăriei Oradea: primul punct de informare turistică creat în Oradea după anul 1989. Turnul Primăriei se află în aripa

dinspre strada Tudor Vladimirescu a clădirii și are o înălțime de aproape 50 m. Este prevăzut cu 4 nivele principale, dintre care trei de panoramă.

Centrul Național de Informare și Promovare Turistică Beiuș

0359-455-606

www.turismbeius.ro³⁰

Din acest punct de vedere recomandarea noastră este că în GAL Crișul Negru ar fi binevenită o platformă (fizică și/sau online, ca și un centru de informare turistică virtuală) în care informațiile relevante din această microregiune, respectiv obiectivele turistice din proximitate (cu modalitățile de a ajunge la aceste obiective din aceste comune) să fie centralizate. Acest demers poate constitui un obiectiv al GAL-ului, dar poate fi de asemenea inițiat și implementat de oricare instituție publică, privată sau un ONG. Se recomandă, de asemenea, contactarea centrelor de informare turistică din apropiere pentru eventuale colaborări, respectiv preluare informații din aceste comune (locurile de cazare din aceste regiune să fie prezentate și în oferta acestor centre).

5. Alte instituții, ONG-uri

Instituțiile și ONG-urile din acest teritoriu sunt greu de găsit în mediul online. Pe parcursul cercetării am reușit să identificăm unele asociații, precum Asociația Urbaniștilor, Crescătorilor de Animale și Pășunat Dumbrava, Asociația Crescătorilor de animale "Plaiul Gojdu", Asociația Urbaniștilor "Stejarul", Asociația Eco Holod (are ca obiect întreținere și creare spații verzi).

Prosperitatea microregiunii constă în mare parte în prosperitatea sectorului privat și al ONG-urilor. Este important însă ca aceste entități care activează în același teritoriu, să fie în contact între ele, să existe colaborare și cooperare. Este foarte important ca punctul de plecare să fie abordarea "locală", adică produsele, serviciile să poată aibă piață și beneficiari în teritoriu. Respectiv ca microregiunea să fie privită ca o unitate, per ansamblu, adică toate demersurile de impact în teritoriu să ia în considerare toți factorii importanți din regiune. Această cooperare între diferite sectoare nu trebuie să se limiteze de exemplu la așteptarea sponsorizării unor evenimente de către firme profitabile, ci cooperarea trebuie să fie continuă și pe cât mai multe planuri.

Recomandăm centralizarea instituțiilor și a sectorului privat din această microregiune (mai multe detalii despre acest aspect la capitolul Comunicare).

Cartografierea elementelor care reprezintă comunitatea, elemente care pot fi utilizate în promovarea și marketingul microregiunii

Patrimoniul identificat al microregiunii

1. Patrimoniul material

a. Patrimoniul construit: monumente istorice, arhitectură vernaculară

³⁰ Site-ul nu poate fi accesat (ianuarie-februarie 2022)

Vezi lista inventar obiective de mai sus (capitolul Sate din comune).

Arhitectura vernaculară din această zonă este păstrată în foarte mică măsură, îndeosebi în satele mai izolate. Avem însă la dispoziție documente, fotografii, arhive din care putem să descriem unele elemente specifice în ceea ce privește patrimoniul construit al zonei.

Aspectul satului Ginta în anul 1911:

31

Gard din lemn, cu poarta "mică" acoperită cu șindrilă și poarta mare realizată din scândură:

32

Casă de locuit cu prispă / târnaț din anul 1911, exemplu pentru arhitectura vernaculară specifică, acoperită cu țiglă:

³¹ Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf Györfy István, https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz_06.10.php?bm=1&as=94525&kv=852699

³² Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf Györfy István, https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz_06.10.php?bm=1&as=94481&kv=852699

33

O altă casă, tot din Ginta, anul 1911, pe care observăm acoperiș de paie, reprezintă stilul vechi de arhitectură vernaculară:

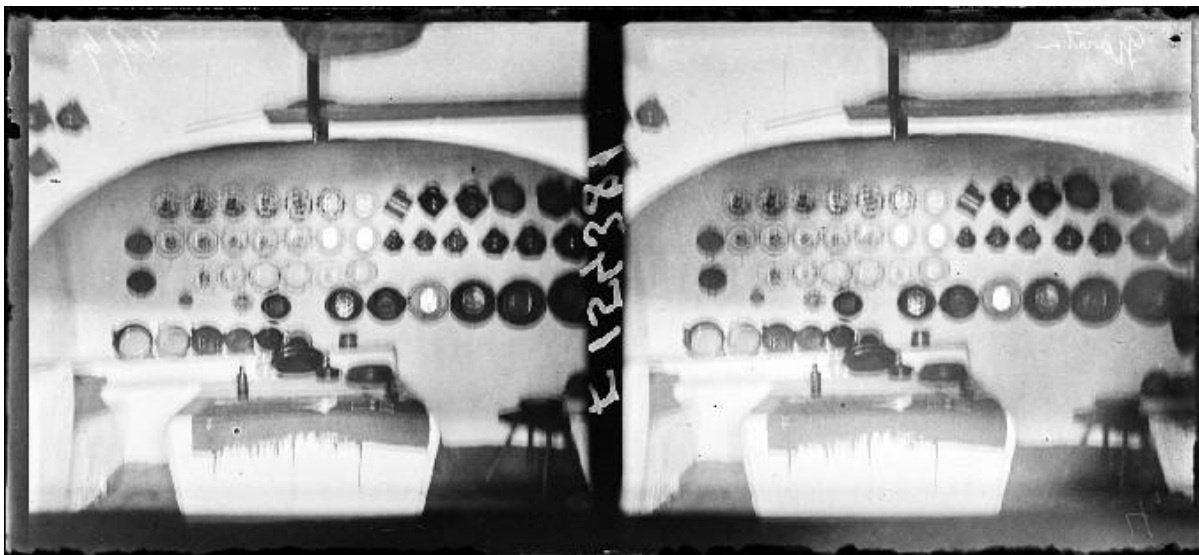

34

Interiorul unei case de locuit din Ginta, anul 1911:

³³ Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf Györfy István, <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94528&kv=852699>

³⁴ Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf Györfy István, <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94527&kv=852699>

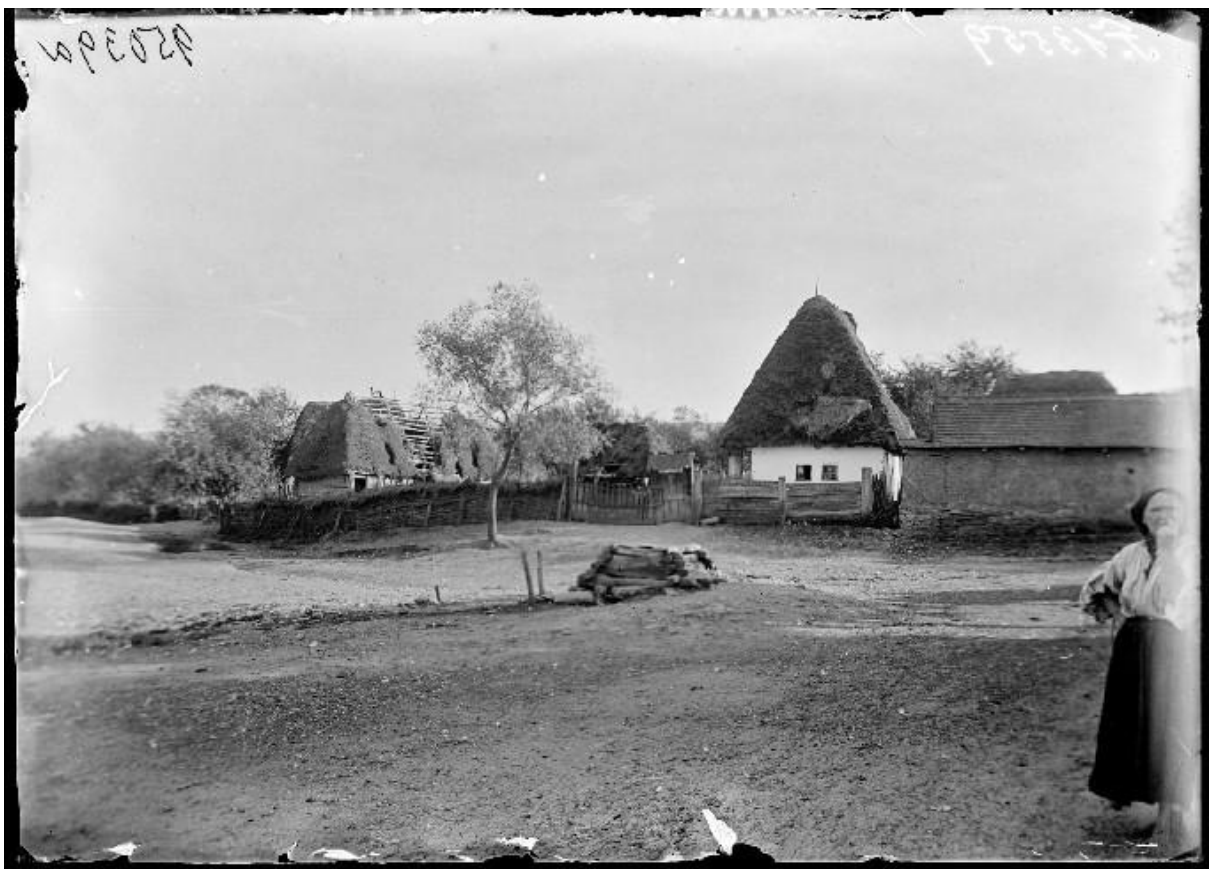

35

Străzi cu case cu arhitectură tradițională din Uileacu de Beiuș din anul 1911, cu case mai "bogate" respectiv mai "sărace":

³⁵ Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf Györffy István, <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=4272&kv=852699>

36

Probabil cele mai valoroase și impozante clădiri sunt clădirile sacre (biserici, capele). Pe de o parte sunt valoroase datorită originii din evul mediu, pe de altă parte datorită obiectelor sacre și de cult din incinta lor (textile, fresce, mobilier pictat sau sculptat, obiecte liturgice). Cele mai elocvente exemple ar fi bisericile de lemn din mai multe sate.

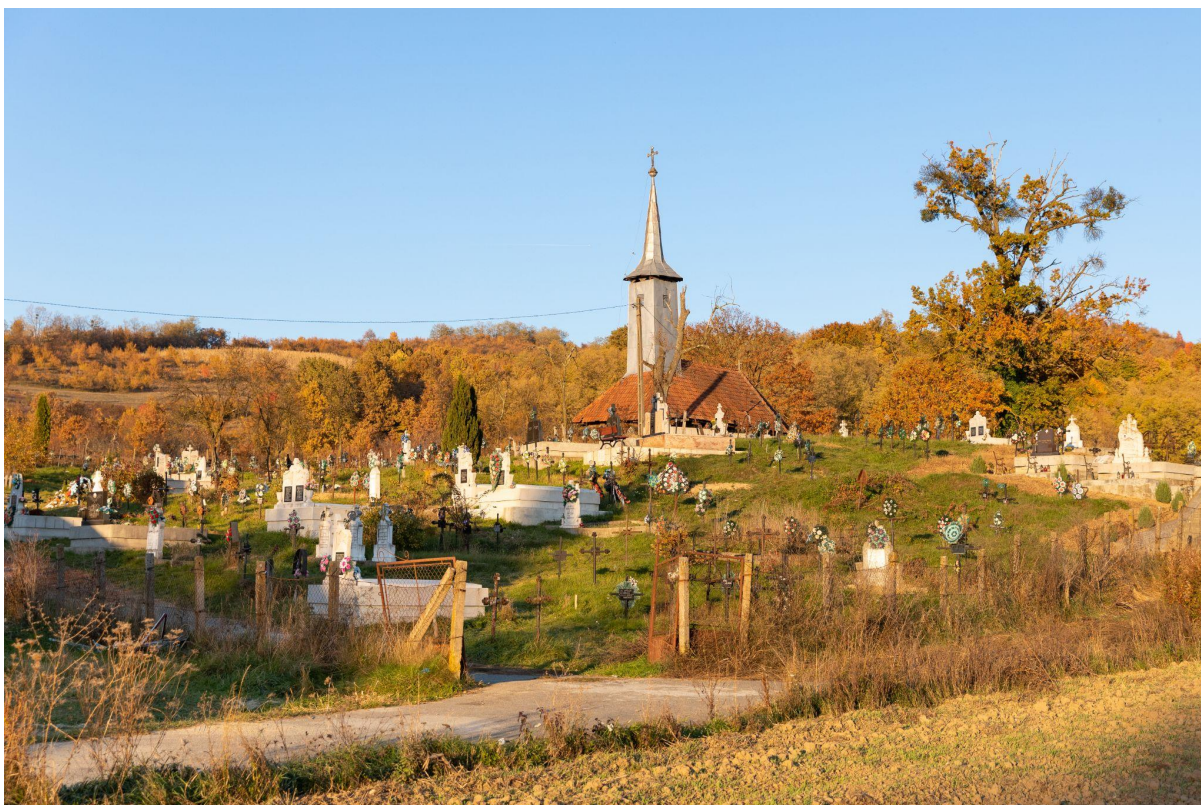
³⁶ Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf Györfy István, <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94399&kv=852699>, <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94400&kv=852699>, <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94401&kv=852699>, <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94402&kv=852699>

37

Biserica de lemn din Săldăbagiu Mic, comuna Căpâlna

³⁷ Foto: Andreea Ligia Bologa

38

Biserica de lemn din Ceișoara, comuna Ceica

³⁸ Foto: Andreea Ligia Bologa

39

Biserica de lemn din Copăcenii, comuna Sâmbăta

³⁹ Foto: Andreea Ligia Bologa

40

Biserica de lemn din Rotărești, comuna Sâmbăta

În cazul oricărei metode de valorificare ale acestor monumente istorice sau altor elemente ale patrimoniului construit trebuie luată în considerare inventarierea unor posibilități de abordare inedită: evidențierea contextului istorico-social, expoziții, vernisaje, colocvii, concerte în lăcașuri de cult, cartografierea caselor vechi din localități și includerea lor în circuite turistice (trasee parcurse per pedes sau pe bicicletă) etc.

O altă abordare eficientă este cercetarea și elaborarea poveștilor acestor locuri într-o modalitate ușor accesibilă pentru un public larg. Simpla vizitare a unei clădiri valoroase trebuie transformată într-o experiență unică.

Arhitectura tradițională din această zonă poate fi pusă în valoare de asemenea și prin valorificarea în mod profesional a elementelor arhitecturii vernaculare: inventarierea și restaurarea caselor vechi, respectiv încurajarea unor construcții noi, care să se inspire din arhitectura vernaculară specifică zonei. Pe această direcție am întâlnit mai multe realizări demne de urmat, prin care elementele tradiționale sunt puse în valoare în mod contemporan (îmbinat cu elemente high-tech chiar), în cazul unor obiective puse la dispoziția turiștilor.

Pensiunea Conacu` Iancu (<https://www.conacuiancu.ro/>) din satul Ginta, comuna Căpâlna, spre exemplu, a restaurat în mod profesional o casă veche, a păstrat elementele valoroase interioare și exterioare, combinând vechiul cu cele mai noi tehnologii moderne:

⁴⁰ Foto: Andreea Ligia Bologa

41

Tot din satul Ginta, comuna Căpâlna avem un alt exemplu de bună practică a punerii în valoare ale elementelor tradiționale de la Pensiunea Reședința Petricău

⁴¹ Foto: <https://web.facebook.com/conacuiancu>

(<https://web.facebook.com/Re%C8%99edin%C8%9Ba-Petric%C4%83u-104839701841082>):

42

42 Foto: Andreea Ligia Bologa

b. **Istorie și etnografie:** muzee, arhive, descoperiri arheologice

Deși avem în zonă descoperiri arheologice valoroase (tezaurul de la Hodiș de exemplu), în interiorul microregiunii nu există o prezentare (muzeu regional, expoziție temporară) incluzivă a patrimoniului material. Nu avem cunoștințe nici de existența colecțiilor (publice sau private) tip "muzeul satului". Recomandăm inventarierea tuturor inițiativelor referitoare și includerea lor într-o bază de date, ca la rândul lor acestea să poată fi incluse în circuitul turistic din microregiune.

Fotografie despre un cuptor din anul 1911 din Ceica:

<http://www.romanianmuseum.com/Romania/RomaniaEthnoARDEALapuseneni.html>

43

În ceea ce privește vestimentația tradițională din această zonă, avem la dispoziție documente din diferite arhive:

⁴³ Arhiva Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf Györffy István,
<https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94693&kv=852699>

44

Nu avem suficiente date la dispoziție pentru a vedea în detaliu stadiul actual a vitalității tradițiilor în teritoriu (dacă mai există sate care păstrează tradiții, respectiv dacă s-au reînviat unele tradiții), însă cert este, că în aceste în comune s-a renunțat la vestimentația tradițională încă de la începutul secolului 20, prin influența modei citadine. Odată cu trecerea la vestimentația citadină, funcția identitară a portului este preluată - așa cum se întâmplă de obicei în cazul comunităților care au părăsit portul tradițional - de portul "național".⁴⁵ - asta devine un element definitoriu din întreaga zonă a GAL-ului. Se recomandă căutarea surselor și cercetarea elementelor cât mai arhaice, pentru valorificarea lor mai presus de elementele de port național, primele făcând parte expres din specificul local.

Prezentarea culturii materiale tradiționale este foarte importantă, însă trebuie ținut cont de următoarele aspecte:

- Contextualizarea obiectelor: obiectele nu trebuie să fie rupte din context pentru a înțelege cine, cum, cu ce scop folosea obiectele respective. Dacă contextul original nu se poate reconstrui, reface, restaura, se pot introduce metode auxiliare: materiale audiovizuale, desen, prezentare, machete etc.
- Cercetarea istoriei obiectelor, prezentarea poveștilor: obiectele devin mai apropiate oamenilor care le vizionează dacă îi cunosc povestea, dacă devin "obiecte grăitoare". Poveștile legate de exponate nu trebuie să se oprească la

⁴⁴ Sursa fotografiilor: https://www.facebook.com/karpatmedenceinepviseletek/?ref=page_internal

⁴⁵ Cultura tradițională din județul Cluj, Valea Arieșului, pg. 127.

prezentarea originii și a utilizării obiectelor, ci pot fi povestiri personale, extraordinare sau dimpotrivă: povești cotiene, dacă obiectele respective sunt menite să demonstreze viața cotidiană a oamenilor din vremuri de odinioară. Aceste povești pot fi "expuse" povestindu-le personal, sau prin materiale audiovizuale, prezentări.

- Transformarea în experiență: încercarea obiectelor care permit acest lucru, îmbrăcarea portului popular, participarea în producerea acestor obiecte, intrarea în contextul obiectelor (de exemplu: în timp ce vizitatorul îmbracă un port popular, ascultă materiale audio, povești despre ocazii când se purta vestimentația respectivă).

Pentru o abordare inedită, care să fie în concordanță cu obiceiurile de consumare, gustul și cunoștințele generațiilor actuale, rupte de continuitatea acestor tradiții este important ca toți acești trei pași să fie incluși în procesul de realizare a unor prezentări ale obiectelor tradiționale (adaptat la posibilitățile entităților).

Un exemplu de bună practică este reprezentat de casa memorială destinată amintirii episcopului Iuliu Hirțea. În curtea bisericii greco-catolice din satul Vintere (comuna Holod) a fost creată o încăpăre - memorial, care cinstește istoria episcopului Iuliu Hirțea născut în localitate. Iuliu Hirțea (n. 1914, Vintere, comitatul Bihor – d. 28 iunie 1978, Oradea), a fost episcop român unit (greco-catolic) de Oradea, în timpul când instituția Bisericii Române Unite cu Roma (greco-catolică) se afla în clandestinitate (interzisă de autoritățile comuniste din 1948 până în 1989). Iuliu Hirțea s-a născut la Vintere la data de 13 aprilie 1914. A fost hirotonit episcop clandestin la 28 iulie 1949; a făcut 11 ani de pușcărie iar din 1964 a revenit la Oradea. A murit la 28 iunie 1978. Osemintele au fost aduse în cripta Catedralei Sfântul Nicolae la 13 mai 2007.

Această colecție îmbină în mod optim povestea vieții episcopului cu istoria localității, relevând importanța personalității lui pentru această zonă, fiind o notabilitate și un exemplu relevant din punct de vedere socio-cultural (reprezentând cultura și comunitatea greco-catolică din Bihor):

Vintere -trecut și prezent

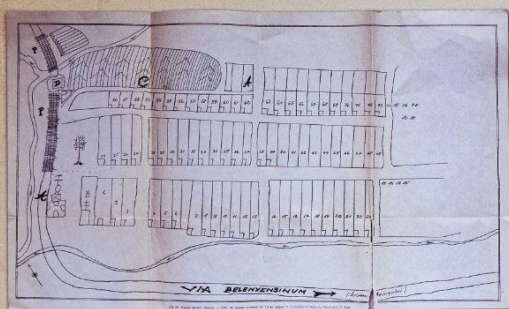
Atestare: prima mențiune a existenței satului Vintere o regăsim într-un document din 17 iulie 1349 emis de către episcopul catolic, orădean, Demetrius. Acesta dorea să atragă noi locuitori în zona Holodului și din acest motiv dă dreptul voievodului de Vintere, Petru, fiul lui Stanislau, judele aceluia sat să țină un preot român (unum presbiterum Olachalem), scutindu-l de orice fel de dări față de episcopie.

Secolele XV-XVI: în această perioadă sunt amintiți mai mulți nobili

- în 1443 în fruntea voievodatului Borodului îl regăsim pe nobilul Venter (de multe ori în perioada medievală numele este un indiciu cu privire la locul de origine a persoanei)
- este înobilat Ladislau, voievodul de Vintere de către episcopul catolic de Oradea Dominic (1495-1501). Acest Waivoda de Vintere avusese înainte de 1510, ca văr primar pe Ștefan, fostul voievod de Urviș. Prin Ladislau, familia sa a ajuns în stăpânirea voievodatului de Beznea, lângă Borod.

Secolele XVIII-XX: în secolul XVIII localitatea Vintere apare în documente (efectuate de către austrieci pentru tragerile la linie a așezărilor) ca sat de tip adunat, cu două străzi paralele, urmând linia dealului din apropiere ce nu permitea extinderea în adâncime a locului de casă. Podul de la Vintere era un loc vestit de vamă de pe drumul către Beiuș care venea dinspre Tinca. În secolele XIX-XX așezarea a început să se mărească simțitor, devenind principala arteră de circulație.

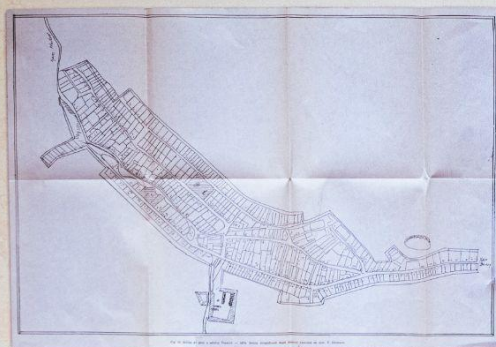
După anul 2012 numărul de credincioși greco-catolici a crescut constant. Din punctul de vedere al cultelor există în localitate, pe lângă comunitatea greco-catolică și credincioși ortodocși, romano-catolici, reformați, baptiști, adventiști și penticostali.

Planul satului Vintere-1772

Iuliu Hirtea (1914-1978),
episcop greco-catolic de Oradea

Schița de plan a satului Vintere 1974

Paisaj din satul Vintere

46

2. Patrimoniul natural

Abordarea valorilor naturale ca parte a patrimoniului (inter)național este deja un concept acceptat și aplicat. Pe lista elementelor naturale intrate "oficial" în patrimoniu avem elemente din proximitate care sunt de interes regional, național sau internațional (Parcul Natural Apuseni, băile termale din zonă, râul Crișul Negru etc.). Valorile naturale de interes microregional constituie de asemenea elemente pe care merită să le ținem în evidență ca și elemente de patrimoniu. Fiecare localitate avea locul, locurile care deserveau distracția, odihna activă a localnicilor: unde ieșeau la "picnic", în noaptea Sânzienilor sau cu ocazia altor evenimente importante pentru comunitate. Aceste locuri merită să se ia în considerare atunci când se inventariază elementele valoroase dintr-o regiune. De asemenea, un arbore secular, o formațiune a reliefului, o piatră semnificativă, sau oricare mic colț sau element al naturii locale de care se leagă memoria locală, devine important pentru cercetare și demn de exploatare.

⁴⁶ Foto: Andreea Ligia Bologa

47

Mergând mai departe, este foarte importantă definirea peisajului tradițional tipic: se va ține cont de elementele naturale autohtone, dar și de influența omului asupra

⁴⁷ Stejarul secular din Vintere, foto: Andreea Ligia Bologa

naturii (agricultură tradițională, gestionarea resurselor în mod tradițional, respectiv turism responsabil și în armonie cu natura locală).

Este extrem de importantă identificarea poveștilor, basmelor, legendelor legate de elementele ale naturii din zonă. Aceste elemente pot sta la baza brandingului local, la elaborarea circuitelor turistice, servicii de turism și cultură.

48

Este important să menționăm aici și rolul locurilor semi-naturale, adică acelea locuri, în care o resursă a naturii este exploatată de om, și prin urmare peisajul natural se schimbă, poartă amprenta contribuției omului.

Natura și omul reprezintă o unitate de nedespărțit în toate peisajele rurale tradiționale iar în Transilvania această unitate s-a conservat mult mai bine decât în țările occidentale. Aici mai există cunoștințe privind unelte și tehnologii tradiționale de lucrare a pământului, respectiv sunt cunoscute destul de multe soiuri autohtone de plante. Acest lucru este o resursă extrem de importantă, și se recomandă încurajarea tuturor inițiativelor de cultivare, cercetare sau valorificare ale soiurilor autohtone. Se cunosc soiuri autohtone de mere precum Poinic, Patul, Ionatan, pere Török Bálint, multe soiuri de prune, caise, struguri (Izabella, Nova, Konkor, Kifton, Rizling, Muskotály, Nájburger), coacăze⁴⁹. Fiind o zonă extrem de bună pentru cultivarea legumelor, este probabil și mai important să se cartografieze soiurile autohtone de legume pentru această zonă.

⁴⁸ Exemplu de peisaj tradițional, respectiv pitoresc din GAL Crișul Ngru, comuna Holod. Foto: Andreea Ligia Bologa

⁴⁹ <https://muvelodes.net/aranyosszek-mai-ertekeinek-a-felmerese>

De asemenea este foarte important ca să se inventarieze cunoștințele localnicilor legate de plantele (aromatice și medicinale), fructele, ciupercile din pădurile și câmpurile din apropiere.

50

Prezența râului Crișul Negru reprezintă o oportunitate extrem de importantă pentru această regiune. Pe de o parte se pot practica sporturi, respectiv reprezintă o destinație minunată, fiind accesibil cu mașina, bicicleta sau per pedes. Pe de altă parte face parte din plaiul tradițional, și avem la dispoziție foarte multe surse (neexploatare, necercetate deocamdată) legate de acest râu: legende, basme, povești reale, cântece, obiceiuri, superstiții, vaste cunoștințe legate de apa râului și natura înconjurătoare. Râul Crișul Negru poate deveni un punct mai central în viața microregiunii ori prin apariția de locații de promenadă sau de picnic în jurul său, ori prin apariția de inițiative sportive legate de el: rafting sau alte sporturi.

3. Patrimoniul imaterial

a. Folclorul

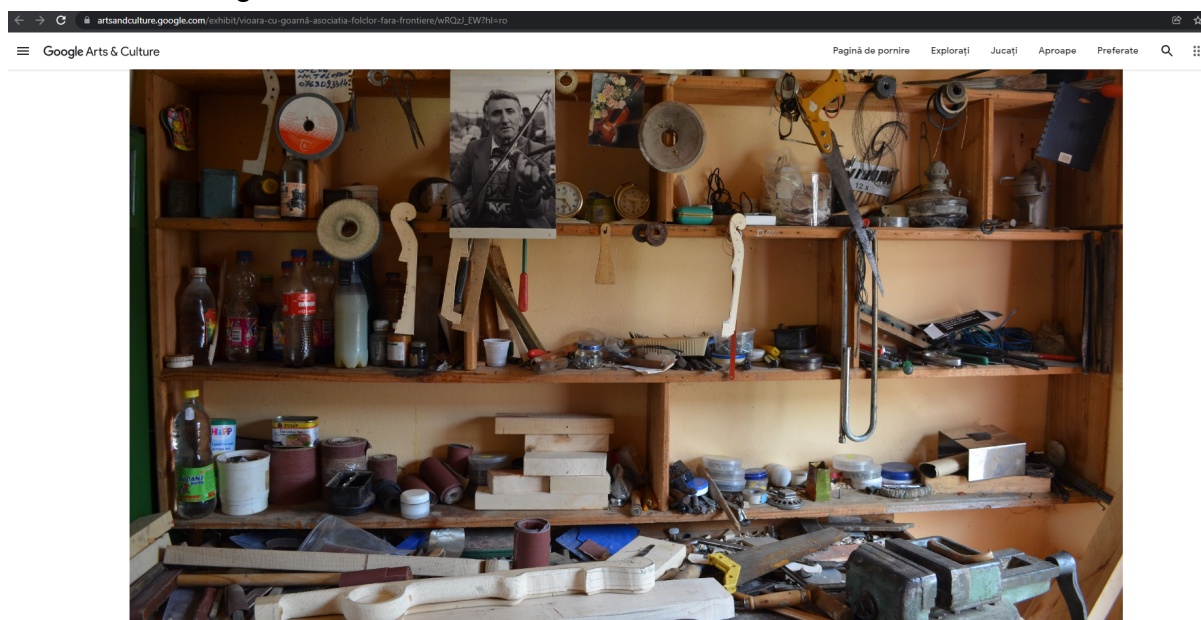
Deși nu avem la dispoziție suficiente surse despre toate activitățile, inițiativele și demersurile referitoare la păstrarea și revigorarea tradițiilor din teritoriu, cu siguranță un rol central în acest domeniu dețin căminele culturale locale și comunale. Recomandarea noastră e ca activitatea acestor entități să fie centralizate printr-un calendar comun, puse pe o eventuală hartă a microregiunii și să fie accesibile atât pentru comunitatea locală (prestatori de servicii în turism, locuri de cazare în zonă

⁵⁰ Foto: Andreea Ligia Bologa

care sunt dornici să ofere recomandări de programe pentru turiști etc.), cât și puse public pe anumite platforme (site-ul GAL-ului, al primăriilor, dar distribuite și de centrele de informare turistică și orice altă platformă care poate fi consultat de potențialii vizitatori ai microregiunii).

Păstrarea și valorificarea folclorului reprezintă o valoare de mult recunoscută și valorificată în general. Însă această regiune etnografică încă nu avut parte de o "descoperire" pe plan general. Punctul de plecare trebuie să fie în primul rând tatonarea elementelor de folclor demne de păstrare, apoi identificarea modalităților contemporane de a prezenta valorile existente în teritoriu. Mai apoi, recomandăm să se lărgască orizontul de încadrare a elementelor de folclor: includerea unor informații mai puțin cunoscute din acest punct de vedere: jocurile copiilor, distracția în vremea comunismului, bancuri, anecdote locale, pășanii etc.

Un element demn de atenția cercetătorilor, actorilor culturali și inclusiv al publicului larg poate fi o particularitate aproape fără pereche, cunoscută doar în unele zone din Bihor: vioara cu goarnă.⁵¹

Atelierul lui Dorcel Codoban, Asociația Folclor Fara Frontiere, 2014-04-06/2014-04-06, Din colecția de la: Asociația Folclor Fara Frontiere

"Vioara cu goarnă este un instrument muzical cu coarde care, deși în trecut a avut o arie de răspândire mare, s-a păstrat doar în tradiția muzicală din Bihor, devenind un simbol al acestei regiuni. Studiile europene privitoare la răspândirea instrumentelor muzicale și la tradiția acestora notează prezența viorii cu goarnă utilizată în folclor numai în partea de est a Imperiului Austro-Ungar, pe mai toată porțiunea graniței cu România influențând tarafurile românești. Au fost găsite astfel de viori în părțile Năsăudului, Mureșului, Banatului și Bihorului, dar în zilele noastre se mai regăsesc doar în Bihor, unde tarafurile au adoptat vioara cu goarnă pentru propagarea sunetului în cadrul execuțiilor muzicale în spații deschise sau cu mulți participanți, spre deosebire de celelalte zone care s-au orientat către instrumentele de suflat. În Europa Centrală și de Vest vioara cu goarnă nu a avut succes, pentru că folosită pe

⁵¹ <http://travelbihor.ro/obiective-turistice/arta-populara/vioara-cu-goarna/>

partiturile muzicii clasice (Mozart, Bach, Beethoven, Brahms, Haydn etc.) s-a observat că acest instrument reda tonuri specifice muzicii lăutărești, tonuri care se disting foarte bine în comparație cu vioara clasică și compozițiile scrise pentru ea.”⁵²

b. Persoane resursă, specialiști

Identificarea specialiștilor locali (specialist: persoana care cunoaște foarte bine zona, comunitatea locală în general sau are cunoștințe aprofundate într-un anumit domeniu: meșteșugari, cântăreți, veterani, notabilități în vârstă etc.)

O persoană care păstrează vii anumite segmente ale culturii este oportunitatea cea mai mare de a transmite valorile locale către vizitatorii locului sau generațiile următoare, datorită experienței ”vii”, contactul direct dintre resursă și vizitator. Ar fi binevenită includerea în strategia de dezvoltare a zonei măsurii de investiție în resurse umane din teritoriu, în special găsirea unor posibilități de instruire ale acestor specialiști, includerea lor în circuitul turistic.

Exemplu: sculptorul în lemn Radu Lazăr din Ceica.

Radu Lazăr este sculptor în lemn. Deși a început să învețe meseria de unul singur, mai mult din nevoie, a ajuns treptat la un nivel care îi conferă un statut privilegiat printre artizanii în lemn din România.

În oricare zi ai trece prin curtea lui din Ceica (sat Ceica, comuna Ceica) îl poți găsi aplecat asupra uneia dintre lucrările sale complexe. De multe ori, lucrând alături de soția lui. De la troițe, la totemuri sau chiar piese de mobilier ornate, nu există proiect pe care să nu îl încerce, sau la care să nu îi găsească soluție.

Importanța:

Prezența unui artist de valoare într-o microregiune, aduce valoare zonei. Prezența lui poate fi relevantă și de potențial pe mai multe direcții: el pune zona pe o hartă a meșteșugului și a artei, poate fi un catalizator (și prin implicarea sa) pentru proiecte culturale conexe, poate da un standard, lucrările lui pot fi un element repetitiv și emblematic pentru microregiune.

52

https://artsandculture.google.com/exhibit/vioara-cu-goarn%C4%83-asociatia-folclor-fara-frontiere/wRQzJ_EW?hl=ro

53

De asemenea, păstrătorii unor meșteșuguri tradiționale trebuie incluși pe lista valorilor din microregiune, precum domnul Radu Ghiurca, vestitul fierar din satul Forău, comuna Uileacu de Beiuș. Este probabil printre ultimii care mai practică această meserie, iar odată cu trecerea lui riscăm să pierdem nu doar un meșter tradițional, ci și un întreg segment al culturii, prin pierderea cunoștințelor și a obiectelor conexe acestei meserii importante timp de veacuri în Transilvania.

⁵³ Foto: Andreea Ligia Bologa

54

În principiu, ca persoane resurse, cunoscători ai specificului local pot fi considerate toate persoanele întreprinzătoare din zonă. O afacere prosperă, o fermă funcțională sau orice antreprenoriat tradițional sau inovativ reprezintă un exemplu de bună

⁵⁴ Foto: Andreea Ligia Bologa

practică și poate fi reprezentant pentru acest teritoriu, deci construirea unei baze de date cu persoanele resursă din teritoriu poate fi un pas foarte important pentru construirea unei comunități funcționale și poate sta la baza implementarea a multor tipuri de acțiuni (organizare evenimente, circuite turistice, servicii etc.)

C. Gastronomie

Gastronomia locală - la fel ca și agricultura specifică locului - reprezintă un element de (auto)definire, parte importantă a identității locale. De aceea este extrem de importantă identificarea unor rețete tradiționale, preferabil specifice locului (pornind de la materii prime până la rețete, meniuri, obiceiuri legate de mâncare: posturi, restricții, etc., până la anumite tehnici specifice de preparare a mâncărurilor, precum și uneltele tradiționale folosite la prepararea bucatelor).

Deoarece prepararea și servirea bucatelor tradiționale intră sub o legislație severă, acest lucru deseori descurajează inițiativele locale în valorificarea acestor tradiții. Deși unele restaurante și bucătării autorizate servesc mâncăruri tradiționale, acest segment trebuie extins și exploatat mai în adâncime. Pe plan macro este foarte importantă facilitarea înființării punctelor gastronomice locale, care să funcționeze legal, în paralel cu activitatea restaurantelor și în conformitate cu reglementările specifice, stricte, dar fezabile. **Punctul gastronomic local** reprezintă un potențial extrem de important în turismul local.

55

⁵⁵ Reședința Petricău, Ginta, Foto: Andreea Ligia Bologa

În exploatarea gastronomiei locale nu trebuie să ne axăm (doar) pe bucatele pregătite pentru mese festive sau cu ocazia sărbătorilor, ci trebuie luate în considerare toate elementele specifice: componentele tradiționale, ordinea mâncărilor, diferențele sezoniere și particularitățile locale (forma pastelor pentru anumite supe de exemplu poate fi diferit de la sat la sat). Gastronomia tradițională în acest teritoriu era foarte apropiată modului de viață a oamenilor și se plia foarte bine pe modul de a trăi:

Dintre plantele cultivate, legumele au fost consumate în cea mai mare proporție. Erau interesante obiceiurile legate de alimentație, care arătau diferențe mari de la sezon la sezon. Se hrăneau altfel și consumau alte cantități iarna și vara, în diferitele anotimpuri, respectiv zilele de sărbătoare. Vara mâncau de patru-cinci ori pe zi, iarna doar de trei ori. Vara se trezeau dimineața foarte devreme, nu mâncau mic dejun, eventual luau câteva îmbucături, și ieșeau pe câmp. Luau micul dejun pe câmp, mâncare rece, și nu preparate calde. Dacă munca planificată pe ziua respectivă era multă, nu se întorceau acasă la prânz, ci luau prânzul pe câmp, din bucatele calde pregătite acasă, duse de femei sau de copii. Luau apoi și gustare de după-masă, și seara târziu cina, de cele mai multe ori mâncare caldă. Iarna mâncau de trei ori, deoarece zilele erau scurte. Iarna mâncau în special carne de porc. Se tăia porcul înaintea Crăciunului. Punerea cârnii fripte în unsoare este considerat de localnici un obicei mai nou, început pe vremea colectivizării. Mai demult afumau carnea acasă, de cele mai multe ori în pod, și acolo au și păstrat carnea afumată până târziu. De acolo ajungea în cămară pentru depozitare. De cele mai multe ori bucatele de sărbătoare erau supa de pui și sarmalele. Prăjituri vechi erau pancovele, minciunele, cozonacul, kürtőskalács, foietaje. Printre preparatele specifice locului se enumeră supa de hamei, "laptele de cocoș" (fructe uscate cu mămăligă), colțunași, sos acrișor, mălai dulce în zeamă, sarmale în podbal sau în frunze de vie, friptură rotundă (chiftele, mămăligă cu silvoită sau sos de vânat).⁵⁶

Prezentarea gastronomiei locale se poate prezenta pe două paliere:

- prin publicații: site-uri dedicate sau meniuri alocate ale site-urilor care prezintă zona, cărți publicate, postări în social media cu fotografii de calitate, dar și expoziții de fotografii, prezentare colecții de unelte de bucătărie etc. Această modalitate de prezentare a gastronomiei locale este importantă pentru că astfel, prin informațiile adunate și publicate se pot inventaria valorile existente, respectiv poate ajuta la conștientizarea și popularizarea comunității locale și a persoanelor interesate.
- prin experiență: evenimente locale cu elemente de gastronomie, introducerea bucatelor locale în meniul restaurantelor din zonă, respectiv încurajarea realizării unor puncte gastronomice locale, unde

⁵⁶ <https://muvelodes.net/aranyosszek-mai-ertekeinek-a-felmerese>

se pot consuma, sau chiar prepara mâncăruri după rețete tradiționale, sub îndrumarea socăcițelor recunoscute din sat.

d. Tradiții locale

Adăugăm acestui capitol o mică îndrumare teoretică legat de tradițiile locale prin care dorim să lărgim orizontul și să amplificăm contextul de valorificare a tradițiilor locale. Încurajăm instituțiile, ONG-urile, antreprenorii, resursele umane din zonă să adune o listă cât mai detaliată cu obiceiurile tradiționale identificate, practicate în trecut sau în prezent în zonă. Această bază de date poate fi actualizată permanent și pusă la dispoziția tuturor persoanelor interesate (localnici și vizitatori). Însă aici subliniem, că "tradiții locale" nu înseamnă doar vestimentația, muzica și dansul popular, gastronomia locală și arhitectura vernaculară, ci întregul mod de a trăi în această zonă, în armonie cu natura și respectând obiceiurile care nu sunt străine acestor meleaguri. Este foarte importantă regândirea termenului de "tradiție" și "tradițional": de ex. modul de folosire a spațiului public face parte din tradiția locală, întâmplările din care localnicii au păstrat o zicală etc.

Totodată este foarte important ca tradițiile locale să fie valorificate în contextul contemporan (festivaluri tematice cu elemente specifice locului, tradiții regândite, adaptate cerințelor pieței etc.). Tehnologia modernă (de ex. realitatea augmentată, tehnologizarea producției) nu "strică" în mod automat tradiția, ci poate fi un element complementar, care scoate în evidență valorile, dar contribuie la o producție facilă și o experiență contemporană.

Identitatea locală

Pentru o microregiune prosperă cheia succesului poate fi o conștientizarea "identității specifice locale", oamenii dintr-un teritoriu să se poată identifica cu ușurință ca și comunitate, ținând cont și de elementele care o face diferită de alte comunități. Din păcate, vremurile contemporane nu întotdeauna ajută la menținerea organică a acestei identități, deci actorii locali trebuie să "ajute" la regăsirea și menținerea identității locale. De aceea poate fi importantă inventarierea a cât mai multe elemente de identitate locală, și cercetarea posibilităților de îmbinare ale acestor elemente pentru construirea unei eventuale branduri microregionale.

Identitatea locală poate fi motorul unei culturi antreprenoriale prospere, al turismului local din moment ce identitatea locală conștientizată poate însemna o mândrie de a fi om al locului, conștient de tot ce înseamnă specific local, conștient de posibilitățile și limitele date de elementele specifice locale.

57

Lista obiceiurilor tradiționale identificate, practicate în trecut sau în prezent în zonă. Tradițiile locale în context contemporan (festivaluri tematice cu elemente specifice locului, tradiții regândite, adaptate cerințelor pieței etc.)

Regândirea termenului de "tradiție" și "tradițional" (de ex. modul de folosire a spațiului public face parte din tradiția locală)

Pilonii identității locale identificate pe baza cercetărilor bibliografice și pe teren sunt următoarele:

- Agricultură și produsele agricole, produse prin tehnologii tradiționale și valorificate în lanț scurt

⁵⁷ Prelucrarea inului sau a cânepii din Ceica. Arhiva de Fotografii a Muzeului Etnografic din Budapesta, anul 1911, fotograf: Györffy István, <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=94776&kv=852699>

58

⁵⁸ Pălincă făcută cu tehnologie tradițională în pălincăria din Săldăbagiu Mic, foto: Andreea Ligia Bologa

- Mod de viață tradițional: agricultori, meșteșugari existenți.

59

- Natura înconjurătoare. Loc de popas și de tihnă în drum spre obiective turistice mari din zonă. Zonă de relaxare într-un mediu rural tradițional.

60

Turismul rural

1. Puncte slabe

Conform Strategiei de Dezvoltare GAL Crișul Negru: marea majoritate a localnicilor practică o agricultură de semi-subzistență sau subzistență, pentru autoconsum și doar o mică parte pentru comercializare.

Un mare dezavantaj este lipsa unor strategii coerente de marketing a produselor agricole, care reprezintă cel mai mare potențial pentru un brand microregional.

Accesul dificil, în lipsa unei infrastructuri rutiere adecvate, către punctele pitorești ale comunelor.

Lipsa traseelor marcate pentru turiști (ture cu bicicleta, sau ture perpedes, eventual plimbări cu șareta sau alte alternative locale).

Lipsa abordării unei viziuni complexe asupra turismului local (elaborare pachete integrate, complexe de scurtă durată pentru turiști).

Abandonarea unor elemente importante, definitorii pentru acest teritoriu în trecut, precum industriile prospere din trecut (exemplu: secția din Holod al Întreprinderii de In și Căneapă, pentru prelucrarea inului, cu o capacitate de producție de 2200 tone fibră de in pe an. Secția Holod a fost în construcție din trimestrul al IV-lea al anului 1978 până în trimestrul I al anului 1984 și a intrat în funcțiune cu data de 1 aprilie 1984.) sau calea ferată și clădirile conexe.

⁶⁰ Foto: Andreea Ligia Bologa

2. Puncte forte

Potențialul agricol ridicat și tradiția agriculturii reprezintă o oportunitate extrem de importantă în procesul de branding microregional.

Cadrul natural spectaculos, proximitatea unor atracții naturale.

Potențialul zonei pentru a dezvolta pachete integrate, complexe de scurtă durată pentru turiști.

3. Specificul local: pilonii "specificului local" în serviciul turismului rural

Produse tradiționale locale: Sectorul „produselor tradiționale” (oferă producătorilor oportunitatea de obținere a unor venituri mai mari decât veniturile obținute din simpla livrare a materiilor prime către fabricile de industrie alimentară din zona, plus au un potențial ridicat în turismul rural, dacă se îmbină cu experiența de a vizita locul și a vedea sau a participa chiar în procesul de realizare a produsului local anume).

Prin activitățile integrate, produsele agricole pot fi transformate prin prelucrarea lor în produse cu valoare adăugată mai mare, care pot fi valorificate direct de către producător, asigurând astfel un lanț scurt de comercializare. Lanțul scurt de comercializare, forme asociative care să faciliteze desfacerea, găsirea unor soluții precum „asigurarea coșului de livrare permanent” către consumatori sau, oferirea unor „abonamente” pentru livrarea mărfurilor constituie acțiuni „inovative”, pentru zonă. La asta se adaugă experiența turistului, care poate spori atât venitul producătorului, cât și satisfacția cumpărătorului.

Experiințe locale: explorarea obiectivelor turistice din zonă prin integrarea lor într-un ambient specific local (cazare într-o pensiune locală, drumeție la un obiectiv turistic bine cunoscut, savurarea gastronomiei locale, vizitarea unor ferme sau gospodării locale, unde se poate participa la activități tradiționale - muncă agricolă sau activități casnice tradiționale, tors, cusut etc). Ar fi benefic pentru actorii din domeniul turismului să fi instruiți și ajutați, mentorați în a exploata specificul local prin servicii cu elemente specific locale.

Local - regional - național?

Este foarte important ca definirea sau inventarierea elementelor specifice locale să implice o cercetare în domeniu pentru a vedea contextul și relațiile contextuale pentru elementul respectiv. Adică pentru orice element identificat este necesar să se facă o "probă de valabilitate și disponibilitate" la un nivel local, regional, național, internațional chiar. Astfel se poate ajunge la exemple de bune practici, dar și la abandonarea unor elemente identificate pentru că acelea pot fi "ocupate" sau folosite prea des în alte contexte, respectiv pentru că acel element reprezintă un simbol mult mai general decât contextul local.

De exemplu pălinca de Bihor NU poate fi considerat și folosit ca un simbol exclusiv al acestei zone, însă acest lucru nu înseamnă că pălinca tradițională făcută în aceste sate nu poate fi un element definitoriu pentru un brand microregional.

4. Îmbinarea elementelor: produse locale, servicii, natură, cultură, etnografie, patrimoniu

Conform Strategiei de dezvoltare GAL Crișul Negru: dezvoltarea turistică a zonei va crea posibilitatea ca pe plan local să se găsească și alte modalități de valorificare a produsele tradiționale locale, în meniuri locale specifice oferite turiștilor, în pachete de servicii care includ organizarea de evenimente și cunoașterea gastronomiei locale.

Pentru un turism rural funcțional este foarte important ca tot procesul să fie îmbibat cu acea esență a specificului local. Comunitatea antreprenorilor locali trebuie să fie familiarizată cu aceste valori valabile pentru întreg zonă, și trebuie să formeze o comunitate bine informată (și din acest punct de vedere). Asta nu trebuie să însemne însă că responsabilitatea de a vedea întreprinderea într-un cadru complex, dar specific local este obligația și responsabilitatea expres a acestor oameni. Formarea unei comunități de antreprenori este foarte utilă, pentru că poate fi primul pas pentru realizarea unui "pachet" integrat de produse și servicii cu specific local. Un antreprenor sau un producător local prins în activitatea de zi cu zi pentru a câștiga un trai decent din produsele proprii probabil nu va avea nici energie, nici resurse necesare pentru a se documenta în această privință. Un "ghid al specificului local" ar fi binevenit pentru a ajuta persoanele care sunt disponibile să privească propria afacere într-un context mai amplu și promițător. Acest ghid trebuie să conțină atât informații concrete legate de ceilalți producători (priviți nu ca și concurență, ci mai degrabă ca și posibilități de cooperare), cât și descrieri concrete, reutilizabile despre natura, cultura, etnografia, demografia, patrimoniul zonei.

5. Evenimente cu specific local

Evenimentele reprezintă un aspect extrem de important în percepția unei microregiuni sau a unei localități. Un eveniment reușit poate face o localitate sau o zonă cunoscută, apreciată (de ex. Castelul Bánffy din Bonțida a devenit cunoscut la nivel internațional datorită Electric Castle). Din moment ce în România există un număr destul de mare de festivaluri și evenimente binecunoscute, un public țintă de atras într-o nouă microregiune sau locație poate fi atras prin evenimente inedite, care să fie diferite de celelalte evenimente deja existente, pentru care cel mai bun start poate constitui elemente specifice locale.

Nu există o "rețetă" bună pentru numărul optim de evenimente într-o anumită zonă sau legat de data, durata acestor evenimente. Punctul de plecare poate fi o bună cunoaștere a microregiunii, cu conștientizarea tuturor elementelor pe care se pot construi evenimente. O listă a evenimentelor identificate din regiune, cu scurtă descriere, publicate într-un calendar comun al microregiunii poate ajuta la planificarea evenimentelor noi sau la finalizarea evenimentelor existente. Din cooperarea antreprenorilor și a tuturor actorilor din microregiune se pot naște evenimente noi sau alte inițiative inedite.

Totodată merită luat în considerare că evenimentele mari necesită resurse materiale și umane consistente, și uneori cu un efort mai redus se poate ajunge de asemenea

la rezultate bune pe planul evenimentelor locale. Elementele festive ale culturii (baluri, petreceri, târguri etc.) sunt implicit potrivite pentru a deveni evenimente repetitive, însă merită gândită și o direcție de apropiere spre viața cotidiană a oamenilor locului, care să fie "organizate" sub egida unor evenimente: picnic la Vintere (pe platoul deasupra drumului Crucii), ziua porților deschise la fermieri, Festival de produse locale, concurs de ciclism etc.

Uneori punctul de plecare poate fi cât de simplu se poate, bazându-se pe nevoia oamenilor de a fi departe de acasă și de ocupațiile cotidiene, de a fi în natură, a consuma produse sănătoase și gustoase, a fi în aer liber și / sau între alte persoane care apreciază același lucru.

6. Identificarea trendurilor actuale, noi la nivel regional, național și internațional (locavor, turism sustenabil, experiența turistului, gastronomie locală etc.)

Pentru a fi prospere, întreprinderile și a inițiativele locale trebuie să răspundă cerințelor pieței actuale. Ținând cont și de provocările actuale (prezența îndelungată a pandemiei, mișcarea restricționată a persoanelor, restricționarea unor activități), societatea prezentului a început să-și regândească activitățile sociale, recreative, dar și cele de consumator. Oamenii au început să caute destinații apropiate de locuința lor, unde să poată avea parte de deconectare și distracție pe placul lor. În ultima perioadă s-a pus mult mai mare accent pe ieșirile de scurtă durată (o după-masă, un weekend, weekend prelungit) în loc de vacanțele și sejururile de 10-14 zile în destinații exotice. O zonă ca cea din GAL Crișul Negru poate formula un număr mare de răspunsuri la astfel de nevoi: are potențial pentru a atrage turiști pentru a descoperi valorile naturale și culturale din proximitatea acestei zone.

Pe de o parte datorită pandemiei, pe de altă parte datorită reacției prompte ale producătorilor locali, în multe locuri și cazuri s-a ajuns ca oamenii să devină locavori (locavor: persoană care alege să mănânce produse locale, care cresc sau sunt cultivate în zona în care locuiește, într-o anumită circumscripție de 25-50-100 de km). În această privință GAL Crișul Negru și-ar putea suma 2 acțiuni în 2 direcții majore:

7. Conștientizarea comunității locale și facilitarea desfășurării activităților în contextul actual (prin identificarea unor oportunități de aderare la aceste trenduri, pornind de la specificul local, organizând workshopuri, întâlniri ale comunității unde să se discute permanent pe găsirea unor soluții de menținerea și diversificarea serviciilor și produselor oferite, identificarea unor persoane, grupuri, asociații care ar putea ajuta la aderarea la trendurile noi, oportune pentru această microregiune, acordarea sprijinului profesional pentru a elabora conținuturi adecvate care să fie atractive și funcționale pentru a atrage turiști în această zonă)
8. Conștientizarea și atragerea publicului (identificarea unor platforme comune și ușor de utilizat prin care antreprenorii locali își pot prezenta în mod uniform serviciile și produsele: aplicație mobilă, hartă, ghid turistic inedit, social media etc.)

9. Producători locali (și poveștile lor)

Pe parcursul vizitelor pe teren echipa de implementare a proiectului a întâlnit destul de mulți producători locali care pe lângă oferirea unor produse proprii sunt deschiși să ofere și experiențe clienților (vizite la fermă, porțile deschise la fermă, cooperare cu alte entități pentru a oferi pachete integrate de produse și servicii).

Cu excepția unor ferme sau plantații bazate pe investiții mari (precum plantația de afine Smartware din Dumbrava, com. Holod) problemele identificate de acești producători sunt următoarele: fărâmițarea exploatațiilor agricole și practicarea unei agriculturi de subzistență sau semi-subzistentă; productivitate redusă atât în ceea ce privește culturile agricole, cât și în sectorul de creștere a animalelor, având o slabă dotare tehnică la nivelul exploatațiilor; imposibilitatea valorificării directe a produselor agricole și a produselor tradiționale pe care le obțin, în condiții de eficiență economică.

Lista producătorilor locali identificați prin consultarea documentului strategie de dezvoltare Asociația GAL Crișul Negru:

Firme care desfășoară activitate agricolă:

Monea Ioan Mihai PFA

Todincea Alina Mariana PFA

Cuciula Ioana Claudia PFA

Benedek Ioan Norbert PFA

Benedek Antonia PFA

Iancu Nicolae Sorin PFA

Andor Adriana Florina PFA

Firme care desfășoară activitate non-agricolă:

S.C. ADJUR S.R.L.

Solomie Radu George II

S.C. TIHAYNER IMPEX S.R.L.

S.C. Proiect Consult S.R.L.

S.C. Tudor Forest S.R.L.

Pit Ioan Daniel PFA

În perioada de cercetare a proiectului am reușit să identificăm, respectiv să vizităm personal și să discutăm cu următorii producători locali:

- Pălincăria lui Ban, Săldăbagiu Mic: distilerie, cazan de țuică, pălincă
- Telemea "La Mitică", Ginta: telemea, produse din lapte de oaie
- Lavandă de Bihor, Ceica: cultură de lavandă - <https://www.facebook.com/Lavanda-de-Bihor-885095281550363/>
- Daniel Ramon, Bucium: struguri, vie, vin de casă
- Casa Bunicii Toderăș, Holod: magazin sătesc tradițional <https://www.facebook.com/casa.toderas>
- Smart Berries, Dumbrava: cultură / plantație de afine
- Ferma de căpșuni SEGAB AGRO, Valea Mare de Codru - <https://www.facebook.com/Ferma-de-Cap%C5%9Funi-SEGAB-AGRO-604411953304254/>
- Albinuța de Holod: Miere de albine, produse apicole, polen -

- Inițiativă din Holod pentru comercializarea produselor locale, cu a valoare ridicată: Casa Bunicii Toderăș - Magazin sătesc tradițional: <https://www.facebook.com/casa.toderas>
- Livada de nectarini Holod - <https://www.facebook.com/Livada-De-Nectarini-Holod-1787621851521181/>
- Gabi Leș, Copăceni: lavandă
- Mihai Herman, Uileacu de Beiuș: miere de albine
- Ciotea Nicolae, Forău: pălincărie, cazan de țuică
- Ciotea Ioana, Uileacu de Beiuș: miere de albine
- Sere Săldăbagiu Mic: <https://www.facebook.com/Sere-Saldabagiu-Mic-100829495376922/>

Fiecare producător, întreprinzător din lista de mai sus are o poveste demnă de descoperit, **cu o culoare locală inedită**, și poate contribui la crearea unei imagini atractive a microregiunii.

Importanța culegerii poveștilor legate de producători și prestator poate fi cheia reușitei atât pentru producătorii respectivi, cât și pentru microregiune. Cunoașterea și comunicarea (în mod adecvat) a poveștilor, istoriei acestor actori pot face afacerile mai atractive pentru clienții existenți și potențiali. Povestea vieții, povestea unei afaceri este modalitatea cea mai bună de a înțelege și a face atractiv obiectivul respectiv.

Recomandăm ca asociația GAL Crișul Negru, dar și primăriile și consiliile locale din teritoriu să conștientizeze antreprenorii din zonă: să înțeleagă importanța cooperării (pentru oferirea pachetelor complexe pentru turiști), să fie instruiți și ajutați în elaborarea unui mod de comunicare adecvată cerințelor pieței, respectiv să fie ajutați și să fie foarte bine informați în ceea ce privește aspectele și legislația în vigoare legat de autorizare și funcționare.

Deși o comunicare și o prezentare atractivă despre afacere reprezintă în primul rând obiectivul și oportunitatea antreprenorului respectiv, autoritățile publice și ONG-urile pot ajuta acest lucru prin a crea un mediu relaxat, optim, bazat pe buna informare și cooperare pentru acești antreprenori.

10. Experiențe în teritoriu vizite la specialiști, pachete complexe pentru turiști):

După povești, experiențele sunt elementele cele mai decisive și marcante pentru omul contemporan. O experiență nu neapărat trebuie să fie încărcată de senzații, ci mai degrabă trebuie să fie o plăcere, ceva cu care rezonază o anumită persoană sau grup (familie). Asta deschide un orizont larg în ceea ce privește posibilitățile, dar și ușurează în același timp punerea în practică a unelor inițiative. Uneori oferirea de experiență nu necesită o investiție majoră sau infrastructură specială, ci pur și simplu se bazează pe o deschidere.

După derularea cercetării pe teren, după numeroase discuții cu oamenii locului, respectiv câteva luni de comunicare în social media (Facebook), de unde reies câteva direcții de interes al publicului, s-au conturat câteva idei, sugestii de pachete

complexe pentru turiști. Lista nu este completă, dorește doar să fie o ilustrare, cercetarea posibilităților fiind în afara obiectivului prezentei cercetări.

- Deschiderea porților fermelor pentru vizitatori (picnic în fermă, prezentarea fermei, workshop preparare produse dacă produsele respective permit acest lucru).
- Mici evenimente, târg de produse locale în Vintere (platoul deasupra Drumului Crucii poate fi o locație bună)
- Ture tematice: industria locală, calea ferată (regândită eventual)
- Pachete de weekend la pensiuni (Reședința Petricău, Conacu Iancu) cu drumeții în zonă și bucate tradiționale

Exemplele enumerate sunt doar idei bazate pe cercetarea în stadiul actual, inițiativele care pot fi puse în practică trebuie alese după consultarea comunității locale și cu implicarea lor în orice demers.

11. **Lista obiectivelor** care oferă cazare și masă, eventual servicii din teritoriu:

Ginta:

https://www.szekelyfoldiinfo.ro/Menu/Szallashelyek/gyanta-szallas-matyas_kulcsosz-az-gyanta-hotelek-villak-panziok.html

Sâmbăta, Pensiunea Silver:

https://www.szekelyfoldiinfo.ro/Menu/Szallashelyek/szombatsag-szallas-silver_panzi-o-szombatsag-hotelek-villak-panziok.html

Dușești: Pensiunea Daiadela <http://www.booking.com/Share-7ZA2fA>

Ginta, Reședința Petricău: <http://www.booking.com/Share-pujoUQ>

Rohani, Casa fără gânduri: <http://www.booking.com/Share-vg9tEf>

Ginta; Conacul Iancu: <https://www.facebook.com/Conacu-lancu-104244211345459/>

Casa Boierului; Holod: Restaurant cu produse locale

<https://www.facebook.com/casa.boierului>

Recomandări și plan de marketing pentru teritoriu

Comunicare

Inițiativele reușite din microregiune sunt în strânsă legătură cu o comunicare eficientă. Reușita unei afaceri depinde în foarte mare măsură de cum și prin ce platformă poate ajunge antreprenorul la potențialii clienți, respectiv de modul în care ține legătura cu clienții existenți. În ziua de azi avem la dispoziție un număr foarte mare de canale de comunicare (social media, site-uri, aplicații mobile, dar și canalele clasice: televiziunea, spot radio, periodice etc.) Atât forma, cât și conținutul mesajului este foarte important.

Cel mai optim conținut de mesaj în comunicarea despre inițiative este povestea afacerii, omului care stă la baza afacerii, istoria și procesul de realizare a produselor, îmbinate cu elemente vizuale (foto, video, prezentări) de înaltă calitate, proporționate corect cu mesaj.

În cadrul proiectului "Conturarea și consolidarea identității locale a Grupurilor de Acțiune Locală Gal Crișul Negru și Gal Poarta Apusenilor" a fost creat o pagină Facebook, respectiv o pagină Instagram cu denumirea Microregiuni față în față: <https://www.facebook.com/microregiunifatainfata>

Pe această pagină sunt prezentate informații legate de terenul implementării acestui proiect: prezentarea și funcționarea GAL-urilor, prezentarea comunelor și a localităților din acest teritoriu, prezentarea portretelor inițiativelor descoperite pe parcursul cercetării pe teren, informații interesante din istoria regiunilor, respectiv prezentarea obiectivelor turistice, elementelor relevante pentru aceste zone.

În momentul scrierii acestui studiu pagina are un număr de urmăritori de peste 1400 de urmăritori din data creării paginii, 20 octombrie 2021.

Comunitatea paginii și numărul vizualizării ale unor postări a crescut vizibil respectând anumite criterii care au stat la stabilirea conținutului publicat: texte scurte, informații relevante și interesante, fotografii de bună calitate, etichetarea adecvată (prin #), tag-uirea persoanelor și a locurilor relevante, respectiv distribuirea în mai multe grupuri relevante (din punct de vedere al teritoriului, al domeniului de activitate sau cercul de interes). Postările cele mai populare au avut vizualizare de peste 20.000.

1. **Problematica** site-urilor, paginilor oficiale

În etapa de cercetare a teritoriului în mediul online am vizitat un set de site-uri oficiale din teritoriu (paginile primăriilor, pagina GAL Crișul Negru, respectiv paginile oficiale ale entităților identificate pe parcursul cercetării pe teren.

Putem identifica două direcții de comunicare în cazul acestor site-uri, rareori o combinație ideală între aceste două direcții:

- se adresează comunității locale
- se adresează potențialilor vizitatori

Amândouă direcții pot fi corecte și adecvate, dacă la baza direcției decise se află o prospectare a grupului țintă, o decizie bine gândită și dusă până la capăt. Ideal ar fi

ca aceste platforme să se poată adresa atât potențialilor vizitatori, cât și comunității locale, găsind pentru fiecare grup țintă mesajul și stilul adecvat de comunicare.

Paginile web ale primăriilor însă sunt în cele mai multe cazuri incomplete (în curs de actualizare?), respectiv nu au un grup țintă bine definit. Majoritatea site-urilor încearcă să fie o platformă de informare pentru localnici, ceea ce poate fi foarte util pentru comunitatea locală. Însă tot atât de multe pagini se adresează în mod clar potențialilor turiști, însă nu au (suficiente) informații despre comună, teritoriu, turism (nici nu au meniu alocat), obiectivele turistice nu sunt enumerate ori sunt prezente în meniul Galerie sub forma unor fotografii, fără să fie identificate sau contextualizate (adică fără text, titlu de fotografie etc.). În unele cazuri structura site-ului ne promite o informare corectă (are toate meniurile necesare), însă partea de conținut este incompletă sau inexistentă.

Ar fi foarte important să se pună accent și să se investească în imaginea microregiunii. Un potențial vizitator care dorește să se informeze încă de acasă despre această zonă, cu siguranță va apela la o căutare online direct pe obiectivul dorit. Printre primele rezultate se află pagina aferentă Wikipedia, respectiv paginile oficiale ale comunelor. Aceste platforme reprezintă fațada microregiunii, și ar fi benefic ca acest prim impact să fie plăcut și util. Recomandăm analiza conținuturilor legate de comunele din microregiune și editarea, completarea, respectiv adaptarea lor la această cerință minimă. (Wikipedia permite editarea conținuturilor. După elaborarea unor seturi de conținuturi adecvate pentru platformele oficiale, aceste materiale pot fi introduse și pe platforma Wikipedia.)

2. Conținutul și forma optimă în comunicare optimă în comunicare (regândirea conținuturilor, deschidere spre conținuturi noi, cu o abordare nouă: povestiri adevărate, memoar etc, respectiv recomandări practice, elaborarea unor fișe de comunicare pe diverse teme, care va putea ajuta la elaborarea standardizată ale unor texte (formă standard, conținut specific local, metodologie aplicabilă pe scară largă)

După derularea unei cercetări într-o anumită regiune și identificarea elementelor de valoare, un următor pas foarte important este găsirea unor forme și metodologii adecvate pentru a comunica publicului larg elementele identificate. Regândirea conținuturilor, deschidere spre conținuturi noi constituie un pas important, cu aplicarea unei abordări noi: publicul este deschis să citească povestiri adevărate să vizualizeze un timeline ușor de înțeles al evenimentelor istorice, susținute de documente de arhivă și fotografii, istoria unei comunități devine mai lizibilă și transparentă prin comunicare de tip arborele familiei, pe post de local history etc.

Bazându-ne pe un set de valori identificate dintr-un teritoriu, se evidențiază o anumită grupare ale acestor elemente. Fiecare tip de valoare cere o anumită metodologie în ceea ce privește comunicarea.

Pe parcursul cercetării derulate în microregiunea GAL Crișul Negru am identificat următoarele tematici importante pentru comunicare și recomandăm următoarele puncte de reper pentru comunicarea în aceste teme:

- **Comunele și localitățile din teritoriu:** prezentare în maxim 4-5 propoziții (a se evita prezentările lungi în mediul online, informațiile suplimentare se pot

introduce prin trimiteri la diferite surse), evidențierea unor trăsături comune sau marcante pentru teritoriu, menționarea elementelor istorie definitorii pentru zonă, menționarea persoanelor renumite născute în teritoriu, a unor etichete (dacă există) prin care oamenii locului se identifică sau sunt identificați de alte comunități. Textul este susținut cu cel puțin o fotografie de înaltă calitate, sau printr-o colecție de fotografii care să fie în concordanță cu conținutul textului.

Exemple:

Prezentarea comunei Ceica

Text: Comuna Ceica, formată din satele Bucium, Ceica (reședința), Ceișoara, Corbești, Cotiglet, Dușești și Incești. În proximitatea Pădurii Craiului și a Băilor Felix. Locul în care merită să poposești. Și dacă tot te-ai oprit și te-ai însetat după o drumeție faină sau o plimbare pe la minunatele biserici de lemn din aceste sate, ia în considerare o îmborsărire din fântâna arteziană din Ceica: unii spun că îi bună la stomac, bună pentru sănătate.

Foto:

61

- **Portrete de antreprenori și persoane resursă din microregiune:** text scurt (maxim 4-5 propoziții) cu prezentarea inițiatorului (antreprenorul, persoana resursă), menționându-i numele complet, prezentarea afacerii sau a inițiativei remarcabile, menționând de unde a pornit ideea și în ce stadiu se află acum, eventual cu trasarea obiectivelor propuse pentru viitor. Este foarte important ca textul să conțină informații concrete de contact (tag al paginii oficiale în cazul social media, site-ul oficial în cazul prezentării în ghiduri turistice sau site-urile primăriilor), ca persoanele interesate să aibă acces direct la persoana prezentată. Fotografiile să prezinte atât antreprenorul, cât și produsele acestuia.

Exemple:

Producător local:

Plantația Smartware din Dumbrava

Text: Plantația de afine Smartware se află la circa 45 km spre sud-est de mun. Oradea, pe direcția Oradea - Deva, respectiv în localitatea Dumbrava, din comuna Holod, jud. Bihor. Plantația a fost înființată în anul 2019, an în care au fost plantate primele 20 ha de afine într-un sistem super intensiv. Irigația este componenta cea mai importantă a plantației de afine, și aici este asigurată de un bazin artificial de acumulare de 5.500 mc, alimentat printr-un sistem de aducțiune care pompează apa chiar din râul Holod - aflat la 5 km distanță de bazin. Plantația a intrat pe rod în anul 2021, an în care a produs în medie 3,5 tone afine/ha, urmând ca aceasta să ajungă până în anul 2026 la o producție

⁶¹ Foto: Andreea Ligia Bologa

de aprox. 20 tone/ha. În apropierea plantației a fost construită și o hală de depozitare de 800 mp, dotată cu o cameră de răcire rapidă, hală de sortare cu echipamente performante de sortare și ambalare, 2 camere de depozitare cu temperatură controlată, o hală procesare pentru gem și dulceață, magazin de desfacere, birouri, vestiare și sală de mese.

Foto:

62

Antreprenor local:
Reședința Petricău din Ginta:

⁶² Foto: Andreea Ligia Bologa

Text: Ionuț a achiziționat acum 4 ani o casă în satul Ginta, comuna Căpâlna, pentru a avea și el o casă la țară ca loc de relaxare în week-end. Când a început renovarea ei, a înțeles că trebuie să o transforme într-o pensiune, beneficiind de locația sa - apropiată de Crișul Negru. La Reședința Petricău nu doar te relaxezi și vezi fiecare lucru renovat și adaptat locului, dar poți și să comanzi mancare sau produse locale.

Foto:

63

Persoane resursă:
Fierarul Radu Ghiurca din Forău:

⁶³ Foto: Andreea Ligia Bologa

Text: Când am întrebat ce este specific pentru comuna Uileacu de Beiuș, majoritatea persoanelor chestionate ne-au spus de vestitul fierar din satul Forău, domnul Ghiurca. Deși l-am găsit cu greu, având o vârstă destul de înaintată, am avut norocul să îl întâlnim chiar în drum spre fierărie, unde ne-a făcut o mică demonstrație de cât de greu se prelucrează manual fierul. Apreciem când mai găsim meșteri ca și el, dar ne și îngrijorăm când realizăm faptul că această meserie se pierde treptat-treptat...

Foto:

64

Sculptorul Radu Lazăr din Ceica:

Text: Domnul Radu Lazăr Sculptor a început să prelucreze lemnul acum 20 de ani dintr-o simplă curiozitate și necesitate, dorind să își pună în aplicare un vis de-al său. A fost apreciat încă de la prima sa lucrare, iar acel imbold l-a făcut să cerceteze arta prelucrării lemnului, și a ajuns astfel unul dintre cei mai cunoscuți și apreciați artiști din zona aceea. Am apreciat la el că este dispus să își împărtășească povestea proprie chiar și atunci când este ocupat, sau are de terminat o lucrare într-un termen anume!

Foto:

65

⁶⁵ Foto: Andreea Ligia Bologna

- **Obiective turistice, locuri pitorești, destinații de vizitat:** descrieri scurte care să fie în concordanță cu obiectivul prezentat. Pentru un obiectiv bine cunoscut (Parcul Natural Apuseni, Băile Felix) este nevoie ca ori forma (stilul), ori conținutul (informații relevante, interesante, știute doar de localnici) să fie inedită, măcar parțial. Nu se recomandă preluarea textelor din ghiduri turistice. În cazul unor obiective de importanță locală este recomandat ca textul să conțină date istorice, povestea locului sau informații legate de relația localnicilor cu acel loc.

Exemple:

Calea Crucii din Vintere:

Text: Pe un traseu de aprox. 2 km, care cuprinde cele 14 stațiuni construite și placate cu marmură, se află Calea Crucii din satul Vintere, comuna Holod. Punctul final este crucea luminoasă de pe deal, care este vizibilă de la 30 km de jur împrejur. Comunitatea greco-catolică din Vintere dorește ca această devoțiune organizată anual să devină un punct de reper pentru întreaga zonă.

Foto:

STAȚIUNEA XIV

PUNEREA ÎN MORMÂNT

66

Biserica de lemn din Copăcenii:

Text: Biserica de lemn a fost construită în secolul XVII-lea între satele Copăcenii (comuna Sâmbăta) și Vintere (comuna Holod), dar a fost mutată pe locul actual în a 2-a jumătate a sec. XVIII. Planul bisericii se aseamănă cu o corabie datorită faptului că tinda și absida sunt încăperi poligonale, cu pereții oblici, destul de lungi. Interesant este și modul de construire al absidei, prin decroșarea peretelui sudic. Unicitatea acestei biserici este dată de faptul că scândurile de gorun se întrepătrund și se leagă la colțuri în "cârlig", cu creștături complicate.

Foto:

⁶⁶ Foto: Andreea Ligia Bologa

67

Barajul peste Crișul Negru la Ginta:

Text: Prin satul pitoresc Ginta, din comuna Căpâlna, trece nestingherit râul Crișul Negru. Aici s-a construit în epoca comunistă un mic baraj, în fața căruia s-a format un iaz de toată frumusețea - un loc ideal de scăldat, pescuit sau doar pentru camparea cortului pe mal. Pensiunile din zonă și gospodăriile de week-end din Ginta sunt mereu pline vara de turiști, și uite așa s-a creat o mică plajă de recreere în zilele toride.

Foto:

⁶⁷ Foto: Andreea Ligia Bologa

68

4. Centralizarea datelor reprezintă un element cheie nu doar din punctul de vedere al cunoștințelor despre teritoriu, ci și din punctul de vedere al comunicării despre microregiune. Elaborarea unei baze de date complexe cu toți factorii importanți în zonă (bază de date incluzivă) ajută la elaborarea unui plan de comunicare integrată și incluzivă. Elaborarea unor conținuturi multifuncționale despre teritoriu, valori, obiective, care să fie incluse în aceeași bază de date (document master) poate rezolva multe probleme de comunicare. Aceste texte pot apărea pe site-urile oficiale, rezolvând problematica lipsei de informații, spre ex. pe site-urile primăriilor (secțiune Obiective turistice - fără informații).

Un aspect teoretic extrem de important pentru astfel de baze de date este definirea optimă a informațiilor colectate (definirea corectă a unui template: ce trebuie să conțină o bază de date, cine pentru cine colectează datele). Se recomandă ca acest document să fie construit astfel încât să conțină toate datele relevante despre tema respectivă, dar și câteva elemente inedite, povești, informații interesante și captivante, care pot fi preluate din acest document la orice moment.

Metodologii

În acest capitol vom centraliza câteva subiecte teoretice care au rezultat din cercetarea derulată. Informațiile vor fi grupate pe câteva pilone de luat în considerare în legătură cu această microregiune.

⁶⁸ Foto: Andreea Ligia Bologa

1. Cercetarea teritoriului: coerența și specificul local

Este foarte important ca stakeholderii teritoriului să conștientizeze necesitatea realizării unei cercetări cu o abordare inter- și transdisciplinară, holistică (firme, persoane care ar putea cerceta unele aspecte: specialiștii zonei) pentru care cadrul de interpretare și punctul de plecare să fie microregiunea și specificul local. Despre teritoriul GAL Crișul Negru avem la dispoziție câteva publicații, cărți, documente, bibliografii și monografii, care reprezintă un punct de plecare optim pentru realizarea unei cercetări mai ample, cu evidențierea elementelor de legătură, coerența microregiunii, respectiv nuanțele specifice provenite din particularitățile anumitor locuri. Este nevoie de definirea și defalcarea informațiilor pe grupuri țintă: Ce este o informație relevantă pentru comunitatea locală? Ce este o informație relevantă pentru oamenii din afara teritoriului (turiști, vizitatori)?

2. **Culegerea povestirilor**, a poveștilor adevărate, biografiilor, autobiografiilor și fructificarea rezultatelor în context microregional, povestirea vieții pe post de istorie locală. O comunitate locală se bazează în mare măsură pe poveștile comune, istoria comună trăită și locurile utilizate împreună de-a lungul timpului. Aceste valori intangibile devin perceptibile prin povestiri, legende, istoria trăită, experiențele localnicilor transpuse în imagini și cuvinte. Aceste reprezentări reprezintă liantul comunității, dar e și ce mai optimă formă de a prezenta comunitatea altor persoane.

3. **Culegerea poveștilor, legendelor, basmelor locale**: înțelegerea importanței și fructificarea lor în context microregional. Un obiectiv turistic, un element de patrimoniu, o comunitate locală dispune întotdeauna și de o poveste despre originea sa (uneori se pierde aceste povestiri). Aceste povestiri despre originile valorilor locale pot sta la baza multor inițiative frumoase, respectiv pot oferi cadru tematic pentru evenimente, pachete turistice, experiențe tematice.

Totodată aproape fiecare comunitate păstrează în memoria colectivă câteva povești despre întâmplări ieșite din comun, cu care comunitatea locală se mândrește, sau prin care devine cunoscută și în alte locuri.

O astfel de poveste fascinantă avem din Valea Codrului, despre frumoasa Elisabeta Galea, logodnica contelui Stuart al Scoției, adică povestea “**Mândrei lumii**”:

"I-au zis Mândra Lumii, așa era de frumoasă, iara contele venea la ea cu calul în spume, așa-i era de dragă", spun localnicii, care știu povestea de la străbunii lor. Cruce pusă în memoria Elisabetei (Betei) Galea în curtea bisericii de logodnicul ei, contele Carol Stuart, duce de Albany. (Conform altor surse denumirea ei este defapt "Mândria Lumii".⁶⁹)

⁶⁹ <https://appeableyou.wordpress.com/2016/09/03/holod-vintere/>

"Preotul Galea, tatăl "Mândrei Lumii", "era oleacă mai înstărit". Și el se născuse tot în Valea Codrului, însă, fiind mai isteț la minte, a fost remarcat de un preot greco-catolic, care l-a trimis la o școală românească, în țara mamă, dincolo de hotarele imperiului austro-ungar. La vremea aceea, preoții greco-catolici români aveau o fundație umanitară clandestină, prin care, în colaborare cu școlile din țară, încercau să acorde sprijin financiar tinerilor talentați din Ardealul ocupat. Preotul Galea a avut norocul să se numere printre ei. După câțiva ani, s-a întors acasă, deprins cu rânduiala preoției, dar și cu o nevastă cu o zestre peste nivelul satului. Nu se știe nici până în ziua de azi de unde era de loc preoteasa. Cert e ca preotul și-a oranduit la Valea Codrului o gospodărie mai răsărită decât a celorlalți. A avut doi copii: pe Elisabeta, slăbiciunea lui, și pe Ion, mezinul care i-a moștenit averea. Pe copila a trimis-o la școala de fete din Arad, pe baiat l-a ținut acasă, că nu și-a mai putut permite atâtea cheltuieli. Când Elisabeta s-a întors de la școală, era o adolescentă atât de inteligentă și atât de frumoasă, încât oamenii, întâlnind-o în cale, se simțeau obligați să-și scoată pălăriile și să se încline în fața ei, fără ca nimeni să le-o ceară. (...) Conte Carol Stuart și Elisabeta, țărancă frumoasă din Valea Mare a Codrului, s-au întâlnit prima dată în primăvara anului 1865. Tatăl fetei, preotul Galea, a ieșit cu pâine și sare înaintea suitei arhiducelui Albrecht, care mergea la vânatoare de urși la Campani, cu aghiotantul său, ducele Stuart. Elisabeta vorbea franțuzește, latinește, nemțește și ungurește. La acea întâlnire, fata popii a fost chemată să traducă vorbele înalților oaspeți pe înțelesul țăranilor care se adunaseră curioși pe ulița mare a satului. Conte, aflat pentru prima dată pe teritorii locuite de români, a fost atras de straiele populare ale fetei. Beta purta veșminte de sărbătoare și o salbă de aur la gât. Era potrivită de stat, brunetă, cu pielea albă ca laptele și ochii verzi ca mugurii de fag. Conte s-a apropiat de ea și, întâlnindu-i privirea, s-a pierdut cu firea."⁷⁰

Neavând avere, fata a fost căsătorită de mama ei cu Tachi, un turc venit din Grecia. Iubiții s-au întâlnit la Salonta, unde a ajuns ca angajat al armatei contele și Beta ca tânără soție de lume mare. A început o legătură strânsă dar secretă, care s-a terminat cu maltratarea Betei din partea soțului gelos. Beta a fost salvată de duce, a divorțat de soțul ei și s-a logodit cu ducele în biserica satului. Acesta s-a întors la Viena să obțină un post mai înalt, necesar pentru căsătorie, dar până să ajungă înapoi în sat, Beta a decedat.

"Eduard n-a mai așteptat încuviințarea împărăției și-a plecat de la Viena cu primul tren spre Budapesta, apoi cu un altul până la Oradea. "Când a intrat în curtea popii, calul numa' nu cădea în spume. Elisabeta era deja cu mâinile pe piept și lumânări la cap. N-a mancat, n-a baut, n-a hodinit, a sărutat-o tot timpul, până ce a murit și au îngropat-o". Această imagine a rămas atât de întipărită în mintea localnicilor, încât stoarce lacrimi și-n ziua de azi. Bătrânii spun că Stuart a pus cu Beta în mormânt o cutie, dar nimeni nu știe ce e acolo. Când s-a făcut seară, a încălecat și-a plecat să

⁷⁰ <https://appeableyou.wordpress.com/2016/09/03/holod-vintere/>

⁷¹ <http://arhiva.formula-as.ro/2011/967/asul-de-inima-45/mandra-lumii-din-valea-codrului-13687>

moară în războiul cu Prusia. Preotul Galea s-a stins din viață câțiva ani mai târziu, de inimă rea. Fratele Betei, Ion, și-a vândut moștenirea și-a plecat în America, unde a și murit. Ticăloasa de preoteasă a trăit însă mulți ani. S-a luat cu pădurarul, i-a crescut acestuia trei fete, a vândut casa preotului și acareturile unui om din sat și nu s-a mai ales nimic de urma lor. De ducele Stuart n-a mai auzit nimeni nimic. Singura urmă a trecerii lui prin sat e piatra de mormânt și slovele săpate în porfir roșu ca sângele: "Logodnicul Carol Eduard, conte de Stuart-Albany". În urma cu vreo 50 de ani, au venit mai multe oficialități în sat, au vrut să dezgroape cadavrul "Mandrei Lumii", să vadă ce obiect prețios i-a lăsat contele, dar puținele rude aflate atunci în viață s-au opus. Așa a intrat în legenda povestea fiicei preotului din Valea Mare de Codru, fata cea frumoasă, care și-a permis un lucru de neînchipuit pentru vremurile de atunci: să iubească cu adevărat.

La sfârșitul secolului al-XIX-lea, scriitoarea Lucreția Suciu (1859-1900) a lansat un roman de mare succes "Logodnica contelui Stuart", inspirat din nemaipomenita poveste de dragoste dintre cei doi.

Pe această povestire se poate construi un adevărat pachet de experiențe: o vizită a satului de o zi sau un weekend. Cu o drumeție în pădurea unde s-au întâlnit cei doi, cu o masă tradițională în sat, eventual cazare, vizitarea unor persoane care cunosc această poveste sau au obiecte tradiționale care pot prezenta viața de odinioară, ambientul poveștii. De cercetat memoria locală și textul romanului sus numit pentru detaliile și formarea povestirii. Se poate introduce o vizită la parohia bisericii (cu vizitarea bisericii, în curtea căreia se află mormântul) pentru a vedea însemnarea faptului că tinerii s-au logodit (de verificat dacă există o asemenea notă în documente, conform surselor consultate există).

4. Cooperări, înfrățiri între regiuni și localități (cooperări endogame și exogame). Conform Strategiei de dezvoltare GAL Crișul Negru: susținerea unor cursuri de formare profesională continuă, care să asigure în rândul fermierilor un nivel de cunoaștere îmbunătățit privind tehnologiile de cultură și de creștere a animalelor în acord cu protejarea mediului, dobândirea de cunoștințe privind obținerea și atestarea unui „produs tradițional” ,aspecte de fiscalitate, constituie o oportunitate pentru zona. Faptul că la nivelul comunelor se realizează câte un târg săptămânal, pentru ca locuitorii din zona să intre în contact unii cu alții, să-și valorifice produsele proprii, să se aprovizioneze în același timp cu alte produse ce le face trebuință, este un lucru util pentru toată populația.

Din păcate, putem afirma, că în România fermierii nu dețin cunoștințe adecvate de management al exploatațiilor bazate pe cooperare, respectiv se simte lipsa încrederii populației privind asocierea. Însă cooperarea între producători / prestatori din zonă poate fi cheia pentru îmbunătățirea și diversificarea produselor / serviciilor oferite. Conținutul unei cooperări poate fi elemente tehnice și legate de producție și valorificare, sau poate fi (separat sau în același timp) formarea comunității locale care să confere siguranță și sentimentul de apartenență membrilor.

Cooperările pot fi în interiorul microregiunii, între microregiuni (cum este proiectul "Conturarea și consolidarea identității locale a Grupurilor de Acțiune Locală Gal Crișul Negru și Gal Poarta Apusenilor") sau internaționale (Potențială localitate înfrățită: Leta Mare, Ungaria, "Serbările consacrate lui Iosif Vulcan sunt mult mai ample implicând și localitatea Leta Mare din Ungaria, locul unde Iosif Vulcan și-a desfășurat o bună parte din tinerețe."⁷²).

5. Inventarierea patrimoniului local. Identificarea elementelor de patrimoniu material și imaterial este extrem de importantă, deoarece prezentarea acestor valori reprezintă o oportunitate de a prezenta microregiunea. În prezenta cercetare am enumerat elementele de patrimoniu identificate din teritoriu, dar ar fi nevoie ca aceste elemente să fie luate în evidență de comunitatea locală și valorificate, exploatate, incluse în circuitul turistic.

6. Produsele, experiențele și cunoștințele locale. Se recomandă o inventariere minuțioasă și incluzivă a elementelor specifice locale. Este important ca inventarul acestor produse, experiențe și alte elemente specifice locale să fie prezentate comunității locale, să se consulte comunitatea locală și să se încurajeze inițiativele, produsele, pachetele turistice complexe care se bazează pe aceste elemente de esență a microregiunii sau a locului respectiv.

7. Evenimentele cu specific local. Se recomandă gândirea posibilităților de organizarea unor evenimente într-un cadru incluziv, larg, dar totodată ancorat de elementele specifice locale. La definirea unor noi evenimente potențiale se poate ține cont de **persoanele resursă** din teritoriu (de ex. sculptorul Radu Lazăr), de obiectivele **patrimoniului local ca și locație** inedită de evenimente, **tradițiile zonei** puse în context contemporan, respectiv **cadrul natural**, care în sine reprezintă o destinație de vizitat, dar împreună cu un eveniment adecvat poate dobândi un plus valoare.

Plan de marketing

Vezi anexat la prezentul studiu.

⁷² <https://appeableyou.wordpress.com/2016/09/03/holod-vintere/>

Bibliografie

- Biharea, anuarul Secțiilor de Etnografie și Artă a Muzeului Țării Crișurilor din Oradea
<https://biblioteca-digitala.ro/?pub=202-biharea-muzeului-tarii-crisurilor>
- Bonkáló Sándor: A rutének / Despre ruteni /
<https://mek.oszk.hu/14400/14469/14469.pdf>
- Cosma Simion Valer: Népismeret a társadalomszabályozás folyamata és a nacionalizmus között. A román klerikusok és a néprajzkutatás kezdetei a 19. századi Erdélyben / Cunoașterea societății între reglementare și naționalism. Clerul românesc și începuturile cercetării etnografice în Ardealul din sec. 19. /
http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KJNTEvk_22_2014_KV-SzISz-ZsJ_szerk_Neprajzi_05_SVCosma
- Chiriac, Aurel: Județul Bihor, 2015
- Crisia, anuarul Secției de Istorie a Muzeului Țării Crișurilor din Oradea
<https://biblioteca-digitala.ro/?pub=171-crisia>
- Gráfik Imre: A régió fogalmáról (különös tekintettel a kulturális régióra, kitérve annak hasznára és kárára) / Despre noțiunea regiunii (cu atenție sporită asupra regiunii culturale, luând în considerare aspectele pozitive și negative) /
http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KJNTEvk_22_2014_KV-SzISz-ZsJ_szerk_Neprajzi_18_GrafikI
- Gruia Fazecaș, Gheorghe Dărăban, Gabriel Moisa: Monografia comunei Holod, Editura ARCA, Oradea, 2012
- Holod Vintere Gyanta, Bihor- De la literatura la istorie, cultura, arta...la zi!: <https://appeableyou.wordpress.com/2016/09/03/holod-vintere/>
- Indrieș, Andrei: Zona Beiuș / <https://muhaz.org/zona-beius.html>
- Jakab A Zsolt, Vajda András: A néprajzi örökség új kontextusai. Funkció, alkalmazás, értelmezés / Noile contexte ale patrimoniului etnografic. Funcție, aplicare, interpretare /
http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KKonyvek_43_2018_JakabAZs-VajdaA_szerk_A-neprajzi-orokseg
- Magyar Néprajzi Lexikon: Fekete-Körös völgye - Lexiconul de Etnografie Maghiară: Valea Crișului Negru /
<https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/f-72612/fekete-koros-volgye-726C8/>
- Magyar Néprajzi Lexikon: Fekete-Körös völgyi viselet - Lexiconul de Etnografie Maghiară: Portul popular din Valea Crișului Negru /
<https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/f-72612/fekete-koros-volgyi-viselet-726C9/>
- Nagy Zsolt: Gyümölcsészeti értékek Belső-Erdély és Partium helyi fejlesztési stratégiáiban / Valorificarea fructelor în strategiile de dezvoltare locală din Transilvania /

http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KKonyvek_39_2016_JAZs-VA_szerk_Erték_09_NagyZs

Nagy Zsolt: Kitalált hagyományok - lokális ünnepek. A belső-erdélyi és partiumi gyümölcsfesztiválok kialakulásának 19. századi előzményei / Tradiții inventate - sărbători locale. Antecedentele formării festivalurilor de fructe din centrul Transilvaniei și Partium (sec. XIX.) / http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KJNTEvk_21_2013_IS-JAZs_szerk_Kulturalis_01_NagyZs

Nymphaea Folia Naturae Bihariae - Publicată de: Muzeului Țării Crișurilor, arhiva se poate accesa și descărca de aici:

<https://biblioteca-digitala.ro/?pub=358-nymphaea-folia-naturae-bihariae-secti-a-de-stiintele-naturii-a-muzeului-tarii-crisurilor-din-oradea>

Peti Lehel: A testvér-falu-kapcsolatok mint a falusi turizmus és az identitásépítés színtere / Sate înfrățite și turism rural. Scenele construirii identității locale / http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KKonyvek_26_2005_JAZs-SzAT_szerk_Lenyomatok4_01_PetiL

Rudow-Suciu, L: Logodnica contelui Stuart, Povestire din viața românilor bihoreni: http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/foaieliterara/1897/BCUCL_UJ_FP_451374_1897_001_002.pdf

Salamon Márton László: A Dimitrie Gusti professzor vezette bukaresti szociológiai iskola és az Erdélyi Fiatalok közötti kapcsolatok (a Sociologie Românească folyóirat tükrében) / Legăturile dintre școala de sociologie a lui Dimitrie Gusti și gruparea Erdélyi Fiatalok (prin prisma revistei Sociologie Românească / http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KJNTEvk_20_2012_GyVI-KV-TE_szerk_A-neprajztudomany_11_SalamonML

Șeuleanu, Ion: Az esztendő néprajzából / Din etnografia anului - http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KJNTEvk_04_1996_BL-PF-ZE_szerk_Erdelyi_03_ISeuleanu

Szabó Á. Tőhötöm: Együttműködési formák falun: történeti összefüggések és változások / Forme de cooperare la țară: legături și schimbări istorice / http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KKonyvek_32_2008_JAZs-KV-SzAT_szerk_Kulturakutatasok_07_SzaboAT

Szőcs Levente: Gondolatok az igaztörténetek mibenlétével és gyűjtésével kapcsolatosan / Idei despre natura și culegerea istoriilor adevărate / http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KKonyvek_12_2002_SzAT_szerk_Lenyomatok_04_Szocsl

Tájházak, vidéki múzeumgyűjtemények fejlesztésének lehetőségei / Muzeu ale satului, colecții etnografice - posibilitățile dezvoltării / http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/235_konyv_a-kriza-janos-neprajzi-tarsasag-ertesitoje-vii-evf-12-sz-tajhazak-videki-muzeumgyujtemenyek-fejlesztésének-lehetőségei

Vioara cu goarne, Inventarul național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial din România <https://patrimoniu.ro/images/imaterial/vioara/Vioara-goarna-Bihor.pdf>

Vultur, Smaranda: Mizele povestirii de viață orale: cazul foștilor deportați în Bărăgan /

http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/KKonyvek_30_2007_JAZs-KA-KV_szerk_Emberek_05_SVultur

Wagner, Szabó János: Fekete-Körös völgyi kis trakta. Táj, ember, kultúra / Mic discurs despre Valea Crișului Negru / Natură, om, cultură /

<http://szazlabu.hu/index.php/archivum/140-fekete-koros-volgye>

Alte surse consultate sau de consultat:

Arhiva Azopan: <https://www.azopan.ro/>

Arhiva Societății Etnografice Kriza János, Cluj-Napoca:

<https://kjntfotoarchivum.adatbank.transindex.ro/>

Arhiva online de fotografii a Muzeului Etnografic din Budapesta:

<https://gyujtemeny.neprajz.hu/>

<https://provinciacrisana.wordpress.com/page/75/>